

**LA RECERCA LOCAL
DAVANT LES PROBLEMÀTIQUES
DEL SEGLE XXI**

IV ESPAI DESPUIG

10 de novembre de 2007, Vilafranca del Penedès

LA RECERCA LOCAL DAVANT LES PROBLEMÀTIQUES DEL SEGLE XXI

IV ESPAI DESPUIG

10 de novembre de 2007, Vilafranca del Penedès

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

Patronat format per:

Generalitat de Catalunya

Coordinadora
de Centres
d'Estudis de
Parla Catalana

2008

Edita:

Institut Ramon Muntaner

Portada: Palau Baltà (Vilafranca del Penedès)

Contraportada: Basílica de Santa Maria (Vilafranca del Penedès)

© Fotos portada i contraportada: Josep Antoni Calvet i Butí

© Les autores i els autors

Responsable de col·lecció: Maria Carme Jiménez Fernández

Responsable d'edició: Pineda Vaquer Ferrando

Imprimeix:

Gràfiques del Matarranya. Calaceit

ISBN: 978-84-87580-35-2

Dipòsit legal: T-1318/2008

Producció editorial:

Migdia Serveis Culturals

SUMARI

Introducció. La recerca local davant les problemàtiques del segle XXI <i>Ramon Arnabat Mata</i>	7
L'estudi de la immigració estrangera a l'Hospitalet. Aportacions del CEL'H al debat sobre les problemàtiques i els reptes de la nova immigració <i>Miguel Solana Solana</i>	11
Habitatge i territori al Baix Llobregat. Un estudi des de la vivència <i>Conxita Solans Roda</i>	25
Vint-i-cinc idees i algunes propostes per a una nova cultura del territori <i>Enric Tello Aragay</i>	35
Transcripció del debat posterior a la taula rodona del IV Espai Despuig	49
Apèndix: El projecte Tots els Noms de l'Institut d'Estudis Penedesencs <i>Ramon Arnabat Mata</i>	61

INTRODUCCIÓ: LA RECERCA LOCAL DAVANT LES PROBLEMÀTIQUES DEL SEGLE XXI

Ramon ARNABAT MATA
Vicepresident de l'Institut d'Estudis Penedesencs

1. Els centres d'estudis i el segle XXI

Vull començar amb una reflexió general i que ja vam plantejar, amb el Josep Santesmas, en l'editorial del número 125 dels Plecs d'Història Local que actualment edita l'Institut Ramon Muntaner i la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.

Els centres d'estudis locals i comarcals han desplegat des dels seus inicis una ingent activitat cultural en els seus respectius territoris, fins al punt que en molts municipis i comarques s'han convertit en el pal de paller cultural. Els centres han estat l'alternativa, tant al treball individualista i localista, com al treball condicionat pel patronatge polític o econòmic, i han permès desenvolupar projectes autònoms. Qui, sinó els centres d'estudis, han possibilitat l'accés igualitari a la cultura per tot el territori català? De ben segur que un estudi rigorós ens mostraria clarament que aquelles comarques i ciutats més actives des del punt de vista cultural tenen al darrera centres d'estudis que hi han contribuït poderosament. També seria interessant saber quantes de les persones que han contribuït al desenvolupament cultural del nostre país han passat pels centres d'estudis, quants s'hi han format, o quants hi han fet les primeres recerques i han publicat els seus primers treballs. Sovint, però, aquesta tasca ha estat més reconeguda socialment que no pas políticament, i massa sovint se'ls ha negat el pa i la sal, o se'ls ha tractat amb indiferència des de l'administració local, comarcal, provincial o nacional. Ara, sortosament, tot plegat està en procés de canvi i millora.

Els centres d'estudis han estat molts anys picant pedra cultural pel territori, uns cops sols, d'altres acompanyats. La seva tasca ha permès donar sortida a les capacitats intel·lectuals i culturals dels ciutadans en l'àmbit local i comarcal,

des de la literatura a la ciència, passant per la història i el folklore. ¿Quant patrimoni arquitectònic, documental, gràfic, audiovisual, oral... s'ha salvat gràcies a l'actuació dels centres d'estudis? ¿Quantes recerques i treballs elaborats en el marc local i comarcal i publicats pels centres d'estudis han contribuït a la millora de la formació cultural del país? ¿Quants estudis d'aquests tipus segueixen sent referència en els seus respectius àmbits? ¿Quants ciutadans han accedit a la cultura a través dels centres? Molts, sens dubte.

L'entusiasme i l'empenta de la vella guàrdia dels centres d'estudis, oxigenada per l'aportació de noves generacions amb formació universitària i compromís pel territori, junt a l'aposta creixent de l'administració pel treball que desenvolupen permeten ser optimistes sobre el seu futur, alhora que la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner asseguren el treball en xarxa i la projecció per tot el país. El present i el futur, però, exigeixen dels centres d'estudis un pas més. Cal seguir treballant en el marc local i comarcal, però cada cop més s'haurà de tenir present el marc nacional i treballar en xarxa amb d'altres centres.

Els centres han d'esdevenir, també, punts de desenvolupament territorial integral, perquè no hi ha cultura sense desenvolupament de les persones i del territori. Els centres tenen un gran poder de difusió cultural i cohesió social, tenen una gran capacitat per mobilitzar energies intel·lectuals i coneixen el territori i la seva gent com ningú. I això, si són capaços de mantenir la seva autonomia, la seva empenta i el treball en xarxa, els converteix en elements imprescindibles del desenvolupament territorial del segle XXI. I és aquesta voluntat la que ens porta avui aquí, al Penedès, en la IV edició de l'Espai Despuig.

2. Centres d'estudis i problemàtiques actuals

Tal i com es diu a la convocatòria d'aquest acte, els centres d'estudis locals i comarcals d'arreu dels països de parla catalana s'han caracteritzat tradicionalment per:

- abordar els temes d'estudi des de la interdisciplinarietat que els caracteritza, amb rigor i des de diferents perspectives, aconseguint una visió més general i completa.
- la seva estreta vinculació amb el territori i la seva gent, fet que permet tractar els temes amb un alt grau de coneixement degut a la seva proximitat.

La interdisciplinarietat i la vinculació al territori i la seva gent estimulen l'interès per tractar temes d'actualitat que tenen repercussió social i per transmetre els seus resultats al conjunt de la societat.

Els canvis que s'estan produint a la nostra societat exigeixen dels centres d'estudis una gran capacitat d'aproximació a les qüestions actuals sentides com a importants per a la població. Els centres han de contribuir al debat, a la cerca de les causes, a les anàlisis, a les propostes d'actuació... De tot plegat anirà aquest IV Espai Despuig. Els quatre ponents ens oferiran sintèticament els aspectes claus de quatre temes d'interès a la societat actual

- la immigració
- l'habitatge
- la relació entre la història, l'ecologia i l'economia
- la recuperació de la memòria històrica

Per tal de centrar l'exposició i facilitar el debat posterior, hem demanat als ponents que la seva intervenció giri al voltant d'aquestes tres qüestions:

- Des del vostre centre d'estudis i del vostre territori, ¿quines són les noves necessitats que creieu que han d'atendre els centres d'estudis?
- ¿Quines actuacions ha emprès el vostre centre d'estudis per a fer front a les noves necessitats?
- Expliqueu amb detall algun dels projectes que heu endegat al respecte.

Les persones que han compartit la taula són:

Miguel Solana: Coordinador del consell de redacció de la revista *Quaderns d'Estudi* i membre de la junta del Centre d'Estudis de l'Hospitalet. És geògraf i professor de la UB. En aquests moments està preparant un número de la revista sobre immigració.

Conxita Solans: Membre de la junta del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i responsable del projecte "Habitatge i territori al Baix Llobregat: un estudi des de la vivència".

Enric Tello: Catedràtic i director del Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona, on dirigeix un equip de recerca sobre les transformacions en els canvis d'ús del territori i l'energia a la Mediterrània Occidental. Els recomano especialment la lectura del seu llibre *La Historia cuenta, del crecimiento económico al desarrollo sostenible* (Barcelona, 2005).

3. Algunes qüestions a reflexionar

Aquest IV Espai Despuig ens ofereix la possibilitat de reflexionar sobre diverses qüestions que preocupen als ciutadans dels nostres pobles, viles i ciutats. Pel que fa a la immigració, en un país de llarga tradició immigratòria com és Catalunya, sorprèn la desconexió de les polítiques de convivència entre els diferents nivells de l'administració i dins dels departaments de les mateixes administracions locals i comarcals. Sorprèn també la manca de dades objectives sobre el tema i la facilitat de difusió dels rumors, alhora que hom es mostra incapaç de lligar els processos migratoris actuals als dels anys vint o als dels anys seixanta i setanta, aspectes tots ells on poden intervenir els centres d'estudis.

Pel què fa a l'habitatge, un aspecte directament relacionat amb el del territori, és una de les preocupacions més sentides per la ciutadania, especialment entre els sectors més joves. L'especulació privada i la manca de polítiques públiques d'habitatge han acabat provocant canvis seriosos en les famílies i els projectes de futur de la joventut. Recollir informació, processar-la, analitzar-la i fer propostes respecte de l'habitatge no hauria de ser una tasca allunyada dels centres d'estudis, per, si més no, contribuir al debat amb coneixement de causa.

Al cap i a la fi, totes les problemàtiques de la societat acaben concretant-se en un territori, d'aquí que hagi sorgit amb empenta el concepte de "nova cultura del territori", entesa com la voluntat i les propostes orientades a conservar i millorar el territori com un tot (matriu territorial). I si hi ha un tema que és propi dels centres d'estudis és el del territori. Ningú coneix el territori local i comarcal com el coneixen els centres d'estudis, de manera que aquesta nova cultura del territori haurà de comptar amb ells. Però, alhora, els centres d'estudis han de ser capaços d'implicar-se en aquestes qüestions, més enllà de la defensa patrimonial concreta.

L'ESTUDI DE LA IMMIGRACIÓ ESTRANGERA A L'HOSPITALET, APORTACIONS DEL CEL'H AL DEBAT SOBRE LES PROBLEMÀTIQUES I EL REPTES DE LA NOVA IMMIGRACIÓ

Miguel SOLANA SOLANA

Membre del consell de redacció de la col·lecció Quaderns d'estudi
Centre d'Estudis de l'Hospitalet

1. L'activitat del Centre d'Estudis de l'Hospitalet (CEL'H) i la seva implicació en el debat sobre noves preocupacions a la ciutat

En els últims anys i fins al moment present s'han anat consolidant els objectius i els àmbits d'actuació que constitueixen els eixos prioritaris de l'acció del Centre d'Estudis de l'Hospitalet. El CEL'H té com a objectiu central la ciutat de l'Hospitalet i el seu context comarcal i metropolità. En primer lloc, dóna suport a la investigació, el coneixement i la defensa del patrimoni de la ciutat de l'Hospitalet, generant i desenvolupant, amb els diferents agents de la ciutat, processos de difusió i dinamització per donar a conèixer i potenciar aquest patrimoni. En segon lloc, té per objectiu afavorir el debat, l'opinió i la reflexió sobre la ciutat mitjançant activitats, seminaris i jornades. El CEL'H també dóna importància al treball en xarxa a través de la participació en diversos organismes, consells, plataformes i altres espais d'opinió que siguin coherents amb els objectius de l'associació, tant en l'àmbit local com en el supralocal; n'és un exemple el fet de pertànyer a la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC) i a l'Institut Ramon Muntaner (IRM). Un tercer aspecte de la seva actuació és informar i formar a través del que anomenem en el CEL'H els Serveis, que són l'eix principal de l'actuació del Centre. El nombre d'usuaris d'aquests Serveis ha tingut un creixement sostingut i continuat. Els Serveis que ofereix el CEL'H són:

1. El Servei de Documentació BABEL'H, base de dades d'estudis locals de l'Hospitalet, consultable en el mateix CEL'H –servei de documentació obert

- al públic-, i via Internet, a través de la interfície de BABEL'H, accessible des del lloc web www.celh.org.
2. El *Servei de Suport als Treballs de Recerca (TR)*, adreçat als estudiants de batxillerat i als dels cicles formatius de grau mitjà i superior.
 3. El *Servei Investiguem l'Hospitalet*, en aquest cas adreçat a estudiants universitaris i a investigadors.
 4. El *Servei Conèixer l'Hospitalet*, consistent en taules rodones, debats, seminaris o jornades, adreçat a associacions, centres educatius, mitjans de comunicació i altres col·lectius.

Tot i les dificultats econòmiques, inherents a la majoria d'associacions sense ànim de lucre, i la crisi de voluntariat que en els darrers anys afecta les entitats del tercer sector, el CEL'H ha estat percebut -a la ciutat i fora de la ciutat-, com una entitat oberta, plural, productiva i amb un projecte sòlid i coherent. Malgrat això, la crisi de creixement i, alhora, la manca de suficient disponibilitat de les persones per assumir els compromisos adquirits que conformen el nostre model d'entitat han portat a un procés de reflexió amb l'objectiu d'adaptar les necessitats a les possibilitats actuals (recursos humans i econòmics) per intentar fer viable la continuïtat del Centre.

Per últim, i en línia més directa amb la intervenció en l'Espai Despuig, remarcarem el foment de la recerca i les publicacions sobre temes locals. El CEL'H porta a terme una política d'edició amb dos perfils. D'una banda, la col·lecció *Recerques*, que té per objectiu publicar estudis i treballs monogràfics de recerca sobre l'Hospitalet, el primer dels quals, publicat l'any 2000, portava per títol *Similituds i diferències. La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet*, de Clara Carme Parramon, un estudi sobre alguns aspectes de la migració interior a la ciutat. Els tres números següents tracten sobre diversos aspectes de la història de l'esport a la ciutat: *Repetició de la jugada. Història social de l'esport a l'Hospitalet*, d'Enric Gil; *De la UEC al Club Muntanyenc. 50 anys d'excursionisme a l'Hospitalet*, de Josep Ribas; *Que lluny ens ha portat! 75 anys del Club Bàsquet Hospitalet*, d'Enric Gil.

L'últim número de la col·lecció ha estat *L'Hospitalet lloc de memòria. Exili, deportació, repressió i lluita antifranquista*. Es tracta d'un llibre que presenta el treball d'investigació del Centre d'Estudis de L'Hospitalet, recollint la feina d'historiadors, antropòlegs, periodistes i testimonis, amb la finalitat de recuperar la memòria històrica, donar veu als que van patir la repressió franquista i als que van liderar la lluita contra la dictadura entre els anys quaranta i seixanta. El componen dues parts ben diferenciades; en la primera, Josep Ribas i Enric Gil recullen el testimoni de cinquanta-quatre hospitalencs deportats als camps de concentració nazis. La segona part del llibre inclou l'aportació de Jordi Cánovas

sobre els vint-i-tres hospitalencs afusellats al Camp de la Bota i analitza el moviment antifranquista de l'Hospitalet, treball realitzat pel grup de recerca GRALHA, del Centre d'Estudis de L'Hospitalet, que recull les vivències de quaranta-sis testimonis.

L'altre perfil d'edició del CEL'H és la col·lecció *Quaderns d'estudi*. L'any 1987 es va publicar el primer número i, de llavors ençà, s'han publicat articles d'àmbits diversos en el camp de la història, l'economia, la sociologia, la geografia, la demografia, l'antropologia... amb un denominador comú: abordar i analitzar l'Hospitalet tant pel què fa al seu passat com a les seves perspectives de futur. Pretenem que *Quaderns d'Estudi* respongui a les necessitats de la ciutat i que els continguts estiguin en relació amb la dinàmica de la nostra societat, tant si es tracta de dossiers temàtics com de reculls d'articles o miscel·lànies. El número 18 (2002), per exemple, es va plantejar com un número monogràfic amb el títol *L'habitatge a l'Hospitalet* i es va centrar sobre un tema de gran preocupació a la ciutat. La publicació es va complementar amb una ronda d'entrevistes a diversos agents socials, incloses en un annex, i d'una presentació del *Quadern* que va servir per obrir un debat sobre la situació de l'habitatge a la ciutat i les problemàtiques relacionades amb les possibilitats d'accedir-hi. El número 20, que sortirà a principis de l'any 2008, serà un altre monogràfic, que, en aquest cas, tractarà de la immigració estrangera a l'Hospitalet.

2. Per què la immigració estrangera esdevé un tema d'interès per al Centre d'Estudis de l'Hospitalet?

La migració ha estat un fenomen que ha marcat a bastament la història, la composició i les característiques de l'actual societat catalana. Durant el segle XVIII i especialment durant el XIX, hi va haver una important migració interna dins del Principat, a la qual, com és ben conegut, i durant tot el segle XX, s'hi va afegir una important aportació de població, procedent bàsicament de la resta d'Espanya. La immigració procedent del llevant espanyol durant els anys vint i trenta -coneguda popularment com la migració dels "murciàns"-, durant la segona meitat del segle, va créixer encara més amb la recepció d'un nombre important d'immigrants de procedències diverses. Totes dues han respost, en gran mesura, als canvis de l'organització econòmica i laboral a Espanya amb la dràstica reducció de població agrària -davant les demandes dels sectors industrials i de serveis-, i l'intens procés de salarització del mercat laboral espanyol. Aquestes transformacions han tingut el seu reflex en la generació d'uns fluxos migratoris que han comportat una àmplia redistribució de la població a Espanya.

La immigració a Catalunya i a l'Hospitalet, per tant, és lluny de ser un fenomen nou. La societat catalana ha hagut de plantejar-se els reptes que suposa la

recepció massiva de nouvinguts, el seu encaix en la societat i ha hagut de donar resposta a les seves demandes de tot tipus (habitatge, educació, sanitat, etc.).

Les últimes dues dècades han continuat sent anys d'una intensa immigració. Ara bé, encara que la recepció de població de la resta d'Espanya continua sent important, la novetat resideix en què es tracta de població procedent d'altres països, majoritàriament estrangera. No només s'incrementa el seu volum sinó que també presenta una àmplia varietat de procedències, nivells educatius, bagatges professionals i orígens culturals.

Quines són les característiques principals que presenta aquesta immigració?

2.1. RÀPID INCREMENT DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA

L'actual arribada de població estrangera a Catalunya ha tingut un creixement molt ràpid i sobtat. Una evolució de la qual també ha participat plenament la ciutat de l'Hospitalet. En una data tant recent com l'any 1996, el nombre d'estrangers residents a la ciutat era de 2.908 persones i, per tant, sols representava un 1,1% de la població total. L'any 2006 ja eren 56.368 persones. És a dir, el nombre de població estrangera s'ha multiplicat quasi per deu en una dècada i ha passat a representar prop d'una quarta part de la població hospitalenca, en concret un 22%.

2.2. L'ACCELERACIÓ DELS FLUXOS

Aquest increment en el volum de població estrangera òbviament és el resultat de la instal·lació creixent de població estrangera a la ciutat. Si a l'any 1996 es van empadronar a la ciutat 430 estrangers, deu anys més tard aquesta xifra arribava a les 15.685 altes al padró que es van enregistrar tan sols durant l'any 2005. L'entrada de població estrangera a Hospitalet només en part és procedent d'un altre país. Per exemple, al voltant de la meitat dels estrangers que es van empadronar l'any 2005 a l'Hospitalet procedien d'altres municipis de Catalunya i d'Espanya.

2.3. CANVI EN LA COMPOSICIÓ PER NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA: LA "LLATINOAMERICANITZACIÓ"

L'altre canvi que cal remarcar és l'evolució en la composició per nacionalitats de la població estrangera empadronada a l'Hospitalet. A l'any 1996, la distribució

entre població estrangera amb nacionalitats africanes i americanes era força equivalent i cadascuna representava prop d'un 40% dels estrangers empadronats a la ciutat. En el cas de l'Hospitalet, per exemple, els primers immigrants estrangers amb un cert pes a la ciutat van ser els marroquins.

Ara bé, aquesta importància s'ha vist relativitzada pel creixement molt més fort que han tingut altres nacionalitats a l'Hospitalet. La "llatinoamericanització" del conjunt de la població estrangera de l'Hospitalet apareix com un fenomen clar i evident. A l'any 2006 el canvi és clar. Els increments d'equatorians i bolivians, per posar els exemples més clars, han estat realment intensos. Els estrangers amb nacionalitat d'algun país africà només representen el 13% davant del 67% dels que tenen una nacionalitat d'algun país americà, malgrat que en el cas dels africans aquesta situació no s'ha produït per un decreixement del seu nombre, que ha crescut amb força durant els últims anys.

2.4. LA DISTRIBUCIÓ EN EL TERRITORI: LA CONCENTRACIÓ EN CERTS BARRIS DE LA CIUTAT

Aquest creixement s'ha registrat en el conjunt de la ciutat. La visualització de la població estrangera és clara en tots els barris. Ara bé, un dels fenòmens que crida l'atenció és la marcada concentració de la població estrangera en certs barris de la ciutat. La distribució és lluny de ser homogènia. Si durant els anys vuitanta i noranta, Santa Eulàlia havia estat un dels barris més importants en l'establiment d'immigrants estrangers, sobretot degut a la presència de població marroquina, la situació actual mostra una acusada heterogeneïtat entre barris amb més del 25% de la seva població estrangera i barris amb un percentatge relativament baix.

Entre els primers cal destacar les Planes (33,67%) –al qual el número 20 de la revista *Quaderns d'Estudi* dedica un dels articles, en concret sobre l'ús del seu parc-, la Torrassa (33,6%), Pubilla Cases (32,0%), la Florida (31,4%) i Collblanc (28,8%), tots barris dels districtes II i IV, excepte el cas de Pubilla Cases, pertanyent al districte V.

Barris localitzats a l'oest de la ciutat que conformen un continuum urbà i que limiten amb Barcelona i Esplugues del Llobregat. En el cas del districte II (Collblanc i la Torrassa) ja es va posar en marxa un Pla Integral que comprenia el període 2002-2010, al qual s'hi van sumar l'any 2004 les ajudes procedents de la Llei de Barris. Aquesta focalització d'ajudes en aquesta àrea mostra els problemes urbanístics i socials en els quals es troben immersos aquests barris de la ciutat i que deriven, entre altres factors, de l'existència d'un parc d'habitatges precari, format per pisos petits, construïts amb materials de baixa qualitat i amb fortes deficiències estructurals. Són els barris que van assistir durant les dècades dels

vint i trenta a la instal·lació de població procedent del llevant espanyol (especialment de Múrcia i Almeria). Encara avui, i malgrat les dotacions d'equipaments, de creació d'espais enjardinats i d'esponjament, mantenen una densitat de població per sobre dels 50.000 habitants per km². Una situació similar, encara amb densitats més elevades –prop dels 75.000 habitants per km²–, es produeix en el barri de la Florida. En aquest cas, també es tracten d'uns barris dependents d'ajuts públics procedents de la Llei de Barris (convocatòria de 2006), en concret tot el districte IV –Florida i les Planes-. Com en el cas de Pubilla Cases, són barris que van créixer espectacularment durant els anys seixanta amb l'arribada de població procedent d'altres comunitats espanyoles.

3. Quins objectius es van plantejar en aquest monogràfic de la revista Quaderns d'Estudi sobre la immigració estrangera a l'Hospitalet?

En un principi, es volia lligar la immigració interior amb l'actual, bàsicament estrangera i, per tant, es va fer un índex d'articles que abastava diferents moments històrics en el procés de recepció de població a la ciutat: un article sobre la immigració a l'Hospitalet a l'Edat Moderna, un altre article sobre la immigració dels anys vint i trenta –la coneguda popularment com la dels “murcians” i que va tenir el barri de la Torrassa com un dels llocs preferents d'assentament a tota Catalunya- i, per últim, un article que analitzés els principals aspectes de la immigració rebuda a la ciutat durant el franquisme, que constitueix la immigració amb més volum de població i la que ha marcat en gran mesura la configuració social i urbanística de la ciutat. A continuació es passaria a un altre apartat del monogràfic en què s'agruparien els articles centrats en diferents aspectes de la immigració estrangera actual que, tal com s'ha exposat anteriorment, ha assolit una important magnitud a la ciutat.

Aquesta panoràmica àmplia, en el sentit temporal, volia posar de relleu els punts de contacte i les similituds que presenta la immigració al llarg de la història. La procedència va canviant, però les problemàtiques associades a la recepció d'aquesta població, les dificultats que presenta la seva integració, etc. presenten una marcada continuïtat al llarg del temps. A més, una visió de conjunt de la immigració a l'Hospitalet permet situar i contextualitzar la immigració estrangera actual dins d'un marc de referència més ampli i posar en qüestió l'excepcionalitat d'un fenomen que no és tal. L'Hospitalet s'ha construït i s'ha conformat com a ciutat, en molts moments de la seva història passada i més recent, a partir de la recepció nombrosa de població vinguda d'altres contrades i que han fet de la ciutat el seu lloc de referència i assentament.

Un fet important i que ha ajudat a dotar de contingut i de reflexió aquest monogràfic ha estat recentment la lectura de tres tesis (una a la Universitat de

Barcelona i dues a la Universitat Autònoma de Barcelona) sobre la immigració estrangera a l'Hospitalet. Aquest número de la revista es convertia en una plataforma excel·lent per fer difusió d'alguns aspectes d'aquestes tesis. Una d'elles tractava el tema de l'educació de menors magrebins en certes escoles/instituts de la ciutat; en una altra es planteja l'ús dels espais públics per part dels immigrants estrangers, especialment llatinoamericans i, en l'altra, s'analitza l'evolució, l'assentament i les trajectòries migratòries de la comunitat llatinoamericana present a la ciutat.

De manera paral·lela es volia generar prèviament unes jornades de debat sobre l'actuació i la política migratòria del govern local, comptant amb la participació de diversos àmbits de l'administració municipal i de la Generalitat de Catalunya, ONG, associacions d'immigrants, treballadors socials, etc. Una síntesi dels resultats d'aquests debats es volia publicar com un apartat més en aquest monogràfic. Malauradament, per una qüestió de manca de temps suficient, no s'ha pogut fer fins ara, encara que es planteja encetar aquest debat amb posterioritat, tenint com a referent la publicació i la difusió d'aquest monogràfic sobre la immigració estrangera a l'Hospitalet.

4. Per què considerem que era necessari plantejar aquest debat?

Des de fa ja tres dècades comptem amb un context polític nou –no present en altres moments de forta recepció de població durant el segle XX- que permet la possibilitat de gestionar aquesta recepció i assentament de població des d'unes institucions democràtiques assentades –el període republicà va ser molt curt- i un nivell més gran de descentralització de l'estat espanyol. Aquesta situació de partida ha de permetre, en principi, encarar les problemàtiques que presenta la immigració des d'una situació de proximitat i la possibilitat més gran de participació de la societat civil.

Els reptes i problemàtiques que comporta aquesta immigració, tanmateix, no han tingut sovint una resposta ràpida i adequada per part de les administracions públiques i en la seva formulació de polítiques d'entrada i acomodació. La primera llei d'estrangeria es va promulgar a Espanya l'any 1986, en part com a resposta a l'increment dels fluxos d'estrangers, en part com a condició indispensable per a l'entrada del país en la Comunitat Econòmica Europea. La Llei i la política d'estrangeria -que no d'immigració- posava l'accent més en la regulació dels fluxos i les condicions d'accés i estada al país que en el tractament d'aspectes socials clau per a la inserció de la població nouvinguda. No és aquest l'espai per tractar el desenvolupament de la política d'estrangeria/immigració del govern espanyol des de llavors fins als nostres dies. Es tracta d'un tema complex, que demanaria una anàlisi aprofundida. Però sí que volem indicar que,

des de 1986, les lleis, reglaments, normes i processos de regularització que han incidit sobre la població estrangera han estat sotmesos a canvis continus i molt condicionats pel color polític del govern de torn. La política d'immigració, un tema molt sensible per a qualsevol govern, per tant, no ha gaudit ni del consens mínim ni de l'estabilitat que permetés establir una política coherent i no com a simple resposta als canvis que s'han succeït en els fluxos migratoris i a les pressions dels grups polítics.

En el cas d'una administració municipal, com és la de l'Hospitalet, la capacitat d'incidència en determinats aspectes d'aquestes polítiques és nul·la, com és per exemple la regulació de les condicions d'entrada a Espanya dels estrangers o les condicions que s'estableixen per a la concessió de permisos de treball i de residència. Això no obstant, les administracions municipals s'han vist ben aviat involucrades en la necessitat de donar respostes a les demandes i necessitats que plantegen aquests nous veïns i veïnes, moltes de les quals són les mateixes que presenta la resta de la ciutadania.

A principis dels anys noranta, els treballadors socials de l'Ajuntament ja van cridar l'atenció a l'àrea de política social de la realitat del fet migratori estranger a la ciutat. En aquest cas, vinculat especialment al col·lectiu marroquí que s'establí a Santa Eulàlia i que demanava una especial atenció en qüestions relacionades amb l'escola i l'atenció sanitària.

Les demandes d'aquestes treballadores van portar a què es fes un primer estudi sobre els marroquins, *Migració marroquina a Santa Eulàlia*, per encàrrec de l'Ajuntament de l'Hospitalet, el qual va ser elaborat per l'empresa Progress S.L. Es tracta d'un ampli estudi, de quatre volums, que es va presentar a l'any 1994 i que va contar amb la col·laboració dels treballadors socials de l'Ajuntament. L'estudi, a part de donar a conèixer diferents aspectes de la població marroquina a l'Hospitalet i les seves necessitats, contribuïa a posar de manifest la ineludible necessitat de què la immigració estrangera entrés dintre de l'agenda política de la ciutat i fos un tema al qual es prestés atenció des de l'actuació política municipal.

La dinàmica dels fluxos migratoris ha estat molt canviant i molt ràpida, i a mitjans dels anys noranta ja es començava a detectar tot un seguit de característiques i processos nous en relació a l'arribada i l'establiment d'aquesta població nouvinguda. Un fet important i molt significatiu, respecte a la voluntat de permanència i assentament dels immigrants estrangers, el va constituir l'empenta que van agafar en aquells anys els primers processos de reagrupament familiar. L'altre fet destacat ha estat la progressiva expansió de la població estrangera pels diferents barris de la ciutat, trencant d'aquesta manera amb la seva concentració al barri de Santa Eulàlia. Una part de les famílies marroquines, completat el reagrupament i amb una certa estabilitat laboral, creuen les vies

del tren per buscar habitatge a la Torrassa, on existeix un parc d'habitatges sovint en males condicions i moltes deficiències de tot tipus, com ja s'ha mencionat anteriorment.

L'incipient teixit associatiu que atenia a aquests immigrants o altres temes relacionats amb el Tercer Món, com Cultura 13 i la Fundació Akwaba¹, a finals dels anys noranta comencen a entomar la situació i a posar de relleu els canvis que s'estan produint en la composició i distribució de la població estrangera a la ciutat, així com la generació i creixement de tot tipus de demandes i possibles problemàtiques que demanen l'actuació dels poders públics, en aquest cas els més pròxims. L'Ajuntament de l'Hospitalet, des d'una posició sovint més reactiva que previsor, no començarà a prendre posició i actuació sobre el tema fins al *Pla d'Actuació Municipal (PAM)* dels anys 1999-2002. Els volums de població estrangera aquells anys ja són considerables i des de diversos sectors de la ciutat —els i les treballadores socials, les associacions, els grups polítics i fins i tot els propis regidors de districte— es reclama una atenció més gran a una població que no es pot contemplar de cap manera com temporal i que pel seu creixement comença a posar en evidència tota una sèrie de problemàtiques i mancances a la ciutat.

El PAM de 1999-2002 va crear una Regidoria d'Interculturalitat l'any 2001, la qual va elaborar un primer informe, petit i limitat a alguns aspectes molt concrets, el *Programa Municipal per a la Interculturalitat*, que tanmateix no comptava ni amb el pressupost ni amb el personal per portar-lo a terme. L'existència d'aquesta regidoria, molt compromesa per aquesta manca de recursos, va ser breu i l'any 2002 va desaparèixer.

Són anys d'un fort increment de la població estrangera a l'Hospitalet caracteritzats, com s'ha comentat anteriorment, per l'arribada de població de noves nacionalitats —especialment de Sudamèrica i en menor mesura d'altres països africans— i per la concentració en alguns barris de la ciutat, on s'arriben a percentatges d'estrangers per sobre del 25% com és el cas de les Planes, Torrassa, Pubilla Cases, Florida i Collblanc.

La Fundació Akwaba des de la Torrassa, Cultura 13 des de Santa Eulàlia i la Llumeneta des de Pubilla Cases i Florida així com altres agents socials alerten sobre aquesta situació als diferents partits polítics i demanden que la migració estrangera passi a ser una temàtica inclosa en l'agenda política. El *Pla d'Actuació Municipal 2003-2007*, així, delimita quatre grans pactes de ciutat: patrimoni,

¹ A part d'aquestes dues associacions que es mencionen, s'ha de tenir en compte que el teixit associatiu és més ampli i està compost per diferents entitats que, amb una activitat més o menys permanent i una vida més o menys llarga, han treballat i treballen el tema de la immigració: Algharabia (marroquina); Associació Cultural Mediterrània —composada per catalans i magribins—; Associació la Llumeneta; Espiritu Cruz de la Sierra (bolivians); Dar el Farah —ja desapareguda—.

mitjans de comunicació, participació i migració. En el cas de la migració s'ha elaborat el *Pla d'Actuació de Nova Ciutadania 2005-2007*. Es tracta d'un pla encarregat a una empresa externa, Antares consulting, que bàsicament traspasa el pla d'actuació en aquesta matèria elaborat per la Generalitat de Catalunya, *Pla de Ciutadania i Immigració 2005-2008*, i que malauradament en el seu procés d'anàlisi i propostes no ha comptat amb el treball i l'experiència prèvia de diferents sectors socials que havien tractat aquest tema des de fa anys, com és el cas de treballadores socials, professorat, metges, sindicats, associacions i altres agents socials de la ciutat. De manera simultània, es vincula el tractament de la política municipal sobre migració a la Regidoria de Política Social, on una de les àrees prioritàries d'atenció és la immigració estrangera. La seva actuació és clau per posar en marxa i desenvolupar l'abans esmentat *Pla d'Actuació de Nova Ciutadania*. Mitjançant el *Programa per a la Integració de la Nova Ciutadania* s'incorporaren deu mediadors de procedències professionals i bagatges formatius diversos (sis educadors socials, dos psicòlegs i dos treballadors socials), els quals, però, no tenen dedicació exclusiva per a resoldre aspectes relacionats amb la població estrangera sinó que han d'atendre qualsevol tipus de conflicte ciutadà que és doni en el marc veïnal, familiar, educatiu, etc.

Voldríem acabar puntualitzant que no contemplem la immigració com un problema. La immigració suposa l'aparició de problemàtiques, reptes però també d'oportunitats. Gran part d'aquestes problemàtiques no responen tant a la condició d'aquesta població com a nous nadius, sinó que les hem de contemplar en un marc més ampli, les condicions de pobresa, precarietat social i econòmica i sovint inseguretat legal en què es troben. Per tant, són problemes i reptes que afecten tota la societat i que deriven de la pròpia estructura desigual del conjunt de la nostra societat. És a dir, els problemes d'accés a l'habitatge i les condicions de precarietat en què es troba una part important de la població estrangera és compartida per amplis sectors de la població autòctona. I les respostes han de ser comunes i conjuntes. Així també, la sobrecàrrega que pateixen els serveis públics —els més notables i que afecten la vida quotidiana de tothom: educació i sanitat— no és només el resultat d'un fort creixement de població —en aquest cas bàsicament estrangera— sinó que no podem oblidar les polítiques insuficients en el reforçament i l'adequada provisió de serveis, com a tasca ineludible de l'estat del benestar.

5. La composició final del monogràfic

Els articles d'aquest monogràfic sobre la immigració estrangera a l'Hospitalet tracten alguns aspectes concrets d'aquesta població i la seva repercussió en la vida de la ciutat. Són aportacions de caire i procedència diverses. Algunes provenen

d'associacions/institucions que treballen el dia a dia d'aquesta nova realitat. En altres casos es tracta d'aportacions provinents de recerques amb graus d'ambició variables. És important remarcar, com ja s'ha comentat anteriorment, que tres dels articles d'aquest número són una presentació de resultats de diverses tesis doctorals. És un fet que mostra la significació i l'interès que desperta en la comunitat acadèmica aquesta immigració i a la qual, des del Centre d'Estudis de L'Hospitalet, s'hi ha donat un ampli suport.

Joan Carles Martori i Karen Hoberg, amb l'article "La segregació residencial de la població immigrant, una visió quantitativa", centren la seva atenció en una de les característiques de la distribució espacial de la població estrangera que s'ha indicat anteriorment: la concentració de població de determinades nacionalitats en uns barris concrets de la ciutat, encara que també remarquen com en el cas de l'Hospitalet no es pot parlar del que ells denominen "uns nivells de segregació preocupants de la població estrangera". Nivells que, a més, es redueixen en els últims anys. La seva anàlisi utilitza de manera exclusiva mètodes quantitativus i utilitza com a unitat espacial d'anàlisi les seccions censals.

A continuació, Gemma Vázquez Simó i Montserrat Casacuberta Palmada, amb l'article "L'Hospitalet, una ciutat i moltes llengües. Aproximació a una gestió de la diversitat lingüística", s'aproximen, des de la seva experiència com a tècniques del Consorci per a la Normalització Lingüística, al rol social de les llengües que conviuen a l'Hospitalet i el paper que hi pot tenir el català, dedicant un ampli espai a les diverses mesures de política lingüística que s'han seguit a la ciutat.

Des d'una perspectiva més centrada en l'educació i en concret en l'escolarització de la població marroquina, Jordi Pàmies Rovira, a "La migració marroquina a l'Hospitalet i l'escolarització dels fills i filles", mostra els resultats d'una recerca més àmplia que s'ha convertit en la seva tesi doctoral i que tenia com a objectiu conèixer les condicions i els contextos que incideixen en l'experiència escolar d'aquests alumnes d'ascendència marroquina en el seu pas per l'educació secundària obligatòria. Els resultats contradiuen algunes de les idees preconcebudes que existeixen sobre l'èxit i el fracàs d'aquests nois i noies, que s'associa normalment a la seva incorporació tardana a l'escola.

Un dels punts en què a vegades es presenten més problemes és en l'ús dels espais i, en concret, dels espais comuns i públics. L'article de Martha Cecilia Cedeño Pérez analitza un cas concret, "Parque de les Planes: Acció social y coexistència urbana". També és el resultat d'una recerca més àmplia, que es va concretar en la presentació d'una tesi doctoral el maig de 2006 sobre les relacions i les pràctiques d'apropiació espacial en els parcs públics. La tesi estudia en concret el cas de les Planes i l'ús que en fan d'aquest espai tant el conjunt de la població com especialment la població d'origen equatorià resident a la ciutat.

En l'article "La Fundació Akwaba: una trobada amb la interculturalitat", Pilar

Folgueiras descriu una experiència de formació, protagonitzada per dones, amb l'objectiu de promoure la participació activa i intercultural a l'Hospitalet. Entre les diverses entitats que tracten el tema de la migració estrangera, Akwaba és pionera a la ciutat, amb una llarga trajectòria i experiència en activitats tant en origen com en destí.

Per últim, Daisy Margarit a "La inmigración latinoamericana en L'Hospitalet de Llobregat: una mirada desde lo cotidiano" presenta alguns aspectes de la seva tesi doctoral, *Inmigración, integración y territorio. Una mirada a la integración socioterritorial del inmigrante extranjero en la estructura urbana*, defensada l'any 2006 a la Universitat Autònoma de Barcelona. El seu article es divideix en dues parts. En una primera part s'apunten algunes dades sobre la població llatinoamericana present a la ciutat, especialment en relació amb la seva distribució espacial. I, a continuació, des d'una aproximació qualitativa s'estudien diversos aspectes de la població equatoriana que viu a l'Hospitalet: el funcionament de les seves xarxes migratòries, el procés d'arribada i establiment a Espanya, la seva integració en el context urbà, la cerca d'habitatge, etc.

Clou aquest monogràfic un llistat exhaustiu de les contribucions en format d'articles, informes inèdits, tesis, documentació diversa..., sobre la població estrangera a l'Hospitalet. Són referències extretes de la base de dades BABEL'H gestionada pel servei de documentació del Centre d'Estudis de l'Hospitalet. El nombre de referències total sota l'epígraf "immigració" a finals de 2007 era de vuitanta-quatre, de les quals trenta-sis eren específiques de la immigració estrangera.

Aquest llistat permet avaluar quines són les característiques principals de les aportacions i la recerca que s'ha dut a terme i també detectar els "espais" més o menys oblidats. Destaquen pel seu nombre les aportacions centrades en els marroquins, especialment en referència a les seves condicions de vida. Un fet evidentment lògic si tenim en compte que va ser el primer grup important d'estrangers a la ciutat, la concentració del qual al barri de Santa Eulàlia el va dotar d'una gran visibilitat. Ara bé, queda pendent emprendre estudis i recerques de més gran dimensió i ambició. La tesi de Jordi Pàmies, de la qual es presenta una aportació en aquest monogràfic, constitueix una excepció remarcable. Altres nacionalitats, com són la resta d'africans i els originaris de Sudamèrica, de presència i creixement més recents, tenen un volum d'aportacions pràcticament inexistent, si exceptuem les dues tesis elaborades per Daisy Margarit i Martha C. Cedeño, que analitzen diversos aspectes de la migració llatinoamericana. Però restarien per fer estudis que abordessin –i no només per aquestes nacionalitats– diferents aspectes clau en el procés d'arribada i especialment d'acomodació/assentament d'aquestes poblacions novingudes. Aspectes com les estratègies i problemàtiques relacionades amb l'accés a l'habitatge, els reptes que planteja

per al sistema educatiu de la ciutat, la recepció de poblacions amb uns bagatges educatius i formatius diversos, les relacions i percepcions interculturals o l'avaluació de les actuacions realitzades en matèria de política lingüística, per citar només alguns temes, a tall d'exemple, on el nombre de contribucions és encara petit o inexistent.

HABITATGE I TERRITORI AL BAIX LLOBREGAT UN ESTUDI DES DE LA VIVÈNCIA

Conxita SOLANS RODA
Historiadora

Presidenta de la Comissió d'Acció Cívica del
Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat

La comarca del Baix Llobregat, on el riu ha estat un dels elements dinamitzadors de la seva economia i indústria i n'ha facilitat el creixement demogràfic, avui la podríem definir com un passadís ferit per una xarxa viària quasi impossible de sustentar i, per què no?, com una fàbrica. Una fàbrica alimentada pels prop de vuit-cents mil habitants distribuïts en els trenta pobles que la componen, un contingent que no deixa de créixer degut al desplaçament que es va estenent des de la capital cap el territori circumdant i al qual s'ha d'afegir l'arribada de la nova onada migratòria.

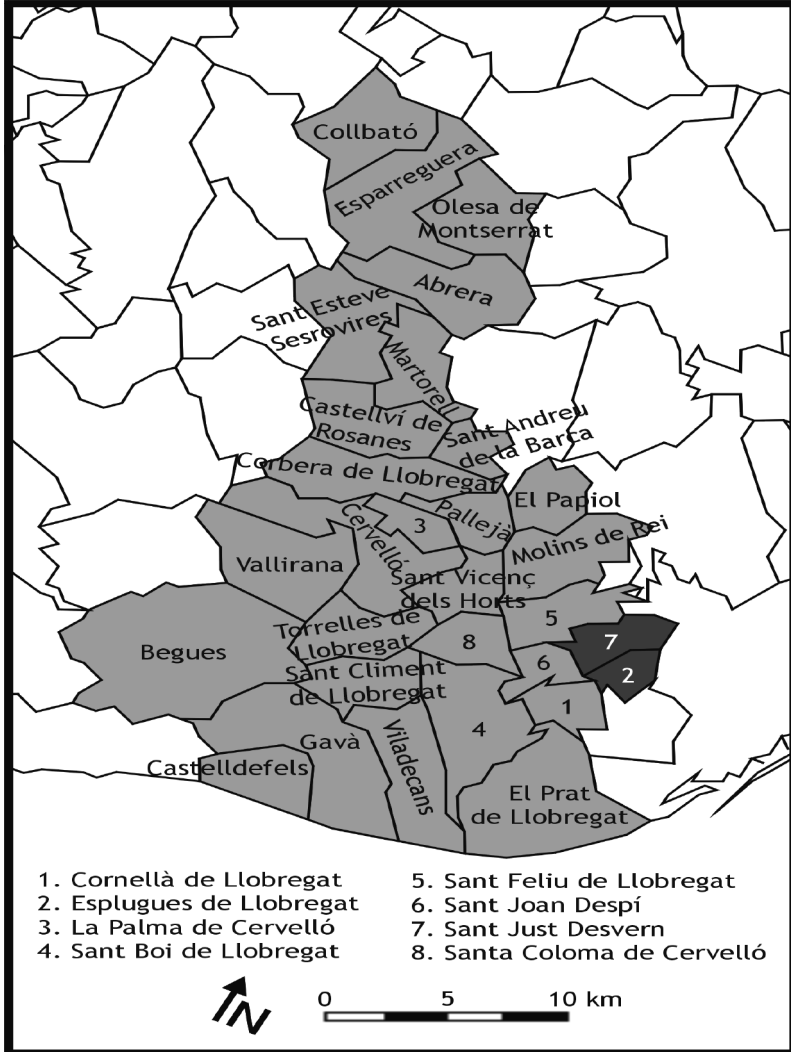
Aquesta dualitat dinamitzadora - destructora que ha configurat la història de la comarca en època recent presenta una nova dimensió que ha comportat el desenvolupament, amb el perill de superar els límits d'una sostenibilitat equilibrada que pot afectar tant els seus habitats com el territori que els sustenta.

1. La comarca del Baix Llobregat

- Comarca metropolitana de la Regió de Barcelona
- 480 km²
- 30 Municipis
- 48.000 habitants (1900)
- 104.000 habitants (1950)
- 740.900 habitants (2004)

ZONES:

1. Delta oriental – cinc poblacions - 216.300 hab.
2. Delta occidental – set poblacions - 309.700 hab.
3. Vall Baixa – deu poblacions - 106.100 hab.
4. B.Llobregat Nord – vuit poblacions - 108.900 hab.

2. El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i el territori

El Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat (en endavant CECBLL), una entitat sense ànim de lucre, fou fundat l'any 1974. La finalitat principal de l'entitat és l'estudi, la recerca i la divulgació de la realitat comarcal, així com impulsar debats sobre els temes que afecten de forma col·lectiva el Baix Llobregat.

Si bé en un principi el CECBLL va mostrar el seu interès en la recuperació històrica del passat, cada vegada més es posa una mirada interessada sobre el present, abordant temes des de la interdisciplinarietat. D'aquí que en els últims anys s'hagin realitzat estudis en els camps de l'economia, la geografia, l'urbanisme, el medi natural, l'arqueologia, l'educació i les arts, i s'hagi desenvolupat una tasca de defensa i promoció del patrimoni cultural i natural de la comarca del Baix Llobregat.

Des que el nou govern de la Generalitat va encarregar a un grup d'experts i expertes l'elaboració d'un document amb les bases per a la redacció d'una nova llei d'organització del territori, el CECBLL va veure l'interès que aquest projecte tenia per a una comarca com el Baix Llobregat, que s'estén de nord a sud articulada per la vall baixa i el delta del riu Llobregat, que està a tocar de Barcelona i per a la qual les alternatives d'ordenació poden ser diverses entre si i tenir conseqüències diferents.

És en aquest context que el CECBLL encetava l'any 2005 un programa de conferències i un seguit d'actes amb l'objectiu de què, a través de la informació, es creés un estat d'opinió que, com a col·lectiu, li permetés entrar en el debat sobre qualsevol proposta d'ordenació de la nostra comarca.

En el marc de la problemàtica generada pel què podia significar una nova ordenació del territori per a la comarca del Baix Llobregat, el tema de l'urbanisme i l'habitatge ha estat constantment present. El creixement de la població de la comarca del Baix Llobregat, l'augment de la construcció i l'increment paral·lel del seu cost posaven en relleu les dificultats amb què es troben amplis sectors de la nostra societat, amb el perill de l'exclusió residencial. No es pot oblidar que l'habitatge, a banda d'un producte de mercat, és també una necessitat social de primer ordre, un dret reconegut per la Constitució espanyola de 1978 (article 47). El precepte constitucional indica que tots els ciutadans i ciutadanes han de tenir dret a un habitatge digne i que les autoritats públiques estan obligades a intervenir decisivament per assolir la satisfacció d'aquest dret. Ben entrat el segle XXI, però, es constata que els casos d'exclusió residencial no sols no desapareixen, sinó que fins i tot han augmentat.

HABITANTS PER POBLACIÓ A LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT (2004)

1	Sant Boi de Llobregat	80.600
2	Cornellà de Llobregat	83.300
3	El Prat de Llobregat	63.100
4	Viladecans	60.000
5	Castelldefels	54.000
6	Esplugues de Llobregat	45.900
7	Gavà	43.200
8	Sant Feliu de Llobregat	41.900
9	Sant Joan Despí	30.200
10	Sant Vicenç dels Horts	26.500
11	Martorell	25.000
12	Sant Andreu de la Barca	23.700
13	Molins de Rei	22.500
14	Olesa de Montserrat	20.300
15	Esparreguera	20.200
16	Sant Just Desvern	14.900
17	Vallirana	11.700
18	Corbera de Llobregat	11.300
19	Pallejà	9.700
20	Abrera	9.400
21	Cervelló	7.000
22	Santa Coloma de Cervelló	6.700
23	Sant Esteve de Sesrovires	6.000
24	Begues	5.300
25	Torrelles de Llobregat	4.300
26	El Papiol	3.600
27	Sant Climent de Llobregat	3.400
28	Collbató	3.000
29	La Palma de Cervelló	2.900
30	Castellví de Rosanes	1.300

3. El projecte de recerca sobre l'habitatge

El CECBLL, atent a aquesta controvertida situació, l'any 2005 va publicar en la revista *Materials del Baix Llobregat*, que edita anualment, un dossier analitzant el creixement urbà de la comarca i els seus efectes.

La dimensió de la recopilació de dades que es van haver de tractar per a la confecció del dossier va fer prendre consciència de què el CECBLL havia d'apropar-se al tema per donar respostes qualificades, des d'una perspectiva sociològica i científica, entenent que l'exclusió residencial afecta els joves, les persones grans, els emigrants, les llars monoparentals i els col·lectius amb problemes d'integració.

El desplaçament urbanístic que van promoure els governs anteriors ha dificultat en gran manera l'accés a l'habitatge, un dret devaluat a causa de la manca de polítiques adequades, i ha permès una especulació ferotge i un encarament sense precedents del preu de compra d'un habitatge. Les intensitats de creixement i la inflació s'han produït a Barcelona i al seu àmbit metropolità. Els preus han crescut un 245%. Per què s'ha produït aquesta expansió de l'oferta i dels preus del mercat de l'habitatge? Segons dades de l'Associació de Promotors Immobiliaris de Madrid, a Catalunya, o a Espanya, el 14,7% dels habitatges adquirits durant la darrera època s'han dedicat a la inversió, influïent de manera determinant en la fixació d'uns preus superiors als que es podrien assolir si es tractés d'una única finalitat d'allotjament.

Els efectes d'aquesta escalada estan afectant a dues generacions. L'augment del cost del mercat de l'habitatge ha sobrepassat la millora que s'ha pogut obtenir en la capacitat adquisitiva i les possibilitats d'endeutament de les llars i de les persones. L'any 2003 cap persona jove ni cap llar de rendes mileuristes podia accedir a un habitatge. Assumint un esforç tolerable d'un 30-35% dels ingressos, una persona jove hauria de dedicar el 106% del seu sou a pagar les quotes hipotecàries. L'any 2005-2006 aquest percentatge ha augmentat significativament. Les xifres serveixen per reflectir que per als joves de 20 a 35 anys l'esforç econòmic que comporta l'accés a l'habitatge no tan sols els impossibilita per accedir-hi, sinó que també han de renunciar al dret a l'emancipació i a la construcció de projectes personals.²

Però, a més dels joves, aquesta situació té efectes negatius sobre altres sectors sensibles de la població, com la gent gran i les famílies monoparentals, impactant directament sobre els emigrants i els sense sostre. Les reaccions contra aquesta realitat han generant moviments alternatius com els ocupes o les plataformes reivindicatives contra l'especulació.

² *Observatori de la Joventut. Informe sobre l'habitatge 2005 (2006)*. Barcelona: Secretaria General de Joventut de la Generalitat de Catalunya.

4. El projecte Habitatge i territori, al Baix Llobregat

L'any 2006 neix aquesta línia de recerca, fruit de la preocupació del CECBLL per cercar respostes sobre com encaixaven les necessitats de les persones amb els projectes públics i privats en política d'habitatge, dins el context social i econòmic de la comarca del Baix Llobregat. La carència d'estudis sobre els efectes que té aquesta controvertida qüestió sobre un important sector de la població va impulsar el CECBLL a afrontar el projecte encarant la realitat amb dos objectius fonamentals:

- Documentar i posar en context les experiències de polítiques públiques sobre la construcció i promoció d'habitatges a la comarca.
- Fer una primera indagació sobre com resolen els aspirants a un habitatge (especialment els col·lectius de risc: joves, immigrants i gent gran) la dificultat que, per raons econòmiques, representa avui dia l'accés a l'habitatge o la necessitat de canvi d'aquest.

Per fer-ho vam constituir un equip de recerca pluridisciplinària, integrat per joves llicenciats i llicenciades en diferents disciplines socials (antropologia, història, sociologia, ciències ambientals, geografia, arquitectura, economia i psicologia) i sota la direcció del catedràtic de Sociologia Josep M. Masjuan i Codina i de l'arquitecte Miquel Roa.

En la primera fase de la recerca es va adoptar com a metodologia l'elaboració d'uns tests per a l'obtenció de dades que comprenien:

- Escollir entre els trenta pobles que conformen la comarca del Baix Llobregat una mostra que pogués donar una visió de conjunt.
- Entrevistar a representants dels ajuntaments d'aquests pobles per conèixer les seves polítiques d'habitatge o les seves previsions i a quins col·lectius anirien adreçades.
- Entrevistar representants dels col·lectius considerats amb risc d'exclusió residencial, per tal de detectar com s'enfronten al problema de l'habitatge.

5. Segona fase: L'habitatge, un estudi des de la vivència

En aquests moments estem tancant el resultat d'aquesta primera fase de la investigació, però l'interès que ja ha despertat entre el col·lectiu d'investigadors i els responsables del CECBLL ens ha portat a obrir una segona fase en què pretenem abordar un estudi innovador i complex, però ben segur de

resultats molt enriquidors, sobre les vivències de les persones que es plantegen accedir a un habitatge.

Aquesta segona fase del projecte pretén abordar l'estudi de la vivència de les persones que s'enfronten als problemes d'accés a l'habitatge. Ens mou la certesa de què un estudi enfocat des de la vivència pot aportar noves perspectives. Des de diferents sectors s'ha intentat analitzar aquest tema, profundament complex, per veure si, aportant una nova visió, es pot contribuir a esbossar solucions per a una situació que s'ha convertit en un dels pitjors problemes del nostre temps.

Quan diem que volem enfocar l'estudi sobre l'habitatge des de la vivència, ens estem referint a un conjunt d'experiències, percepcions, desitjos i subjectivitats que les persones experimenten quan han d'enfrontar-se a una situació determinada, que en aquest cas és l'accés a l'habitatge. Estudis recents sostenen que les vivències haurien de prendre's com un punt de partida quan s'hagin d'afrontar qüestions que afecten a les persones, tant si s'actua en el camp de la política com en el de l'economia, tenint present que el desenvolupament en qualsevol d'aquests camps, i fins i tot transcendint aquests marcs, té les persones com a destinatàries³.

El fet de desenvolupar una recerca que incideix en l'aspecte vivencial d'una problemàtica social desplaça els focus d'interès recurrents en la nostra matèria de referència (les fluctuacions de preus i dels tipus d'interès, els índexs d'ocupació del sòl, el cost i la durada de les hipoteques, etc.) i ens centra en l'àmbit de les inquietuds de la ciutadania respecte el tema de l'habitatge, la multiplicitat de solucions "personals" i col·lectives que s'imposen per accedir a una habitatge, el nivell de satisfacció al respecte, etc.

6. Apunts sobre la metodologia

Ara bé, no es tracta de fer un anecdotari, ni tampoc d'abordar l'estudi des dels plantejaments propis de la microhistòria, sinó de convertir en informació socialment rellevant el conjunt de vivències detectades i estudiades en un discurs analític de gran vàlua, atès que la comarca constitueix un bon laboratori per a estudis d'aquests tipus, d'una banda perquè la realitat metropolitana pesa sobre bona part dels municipis, però no en tots, fet que es concreta en creixements desiguals, amb tipus d'habitatges diferents, sobre els quals incideixen directament les polítiques d'habitatge aplicades en cada àmbit municipal.

Tenint en compte que la recerca ja ha consumat una primera fase, la segona fase que abordem ens obliga a establir noves categories que ens permetin

³ "...las personas y su subjetividad no son un recurso adicional, sino un requisito indispensable del desarrollo". GÜELL, P. (1998): "Subjetividad social y desarrollo humano. Desafíos para el nuevo siglo". A: *Jornadas de Desarrollo y Reconstrucción Global* SID/PNUD. Barcelona.

resseguir el tema objecte d'estudi. Preliminarment, plantegem l'ús de les següents categories:

- Nivell de satisfacció/felicitat personal/social en el procés d'accés a l'habitatge⁴
- Nivell de satisfacció/felicitat personal/social en la valoració de l'entorn urbà i el territori (nivell d'ocupació del sòl, tipus d'edificis construïts, serveis existents, etc.).

7. La utilitat i la necessitat d'un estudi d'aquestes característiques

L'estudi que ens proposem desenvolupar té un conjunt de característiques que remarquem a continuació:

- Desenfoca els temes recurrents en qualsevol estudi sobre l'habitatge per centrar-se en la vivència de les persones afectades per aquesta problemàtica.
- Pren en consideració la percepció i les subjectivitats de les persones en relació al seu entorn, l'explicació que proposen per al fenomen que les afecta i la valoració de les polítiques públiques correctores.
- És un estudi independent fet per un grup d'investigadors no adscrits ni a partits polítics ni a tendències de pensament i avalat per una entitat sense ànim de lucre.
- S'emmarca en les anomenades "recerques activistes", amb gran vocació d'aportar idees amb capacitat de transformar la realitat.
- És un estudi fet des de la proximitat.
- Es planteja des del seu origen amb un doble canal de difusió:
 - La publicació d'un llibre (que alhora comportarà conferències, presentacions i altres actes de comunicació del seu contingut).
 - L'edició d'un vídeo que s'emetrà, a través de la Xarxa de Televisions Locals del Baix Llobregat, a totes les emissores municipals i locals de la comarca.

Totes aquestes característiques i aspectes rellevants converteixen el nostre

⁴ Alguns estudis econòmics ja han treballat amb categories d'anàlisi similars. L'Índex del Planeta Felç de la New Economics Foundation, al Regne Unit, vol classificar els països de forma alternativa, no segons els indicadors econòmics tradicionals, sinó tenint en compte factors com el respecte al medi ambient o la percepció de satisfacció de les persones.

estudi en una eina de primer ordre a l'hora de valorar les formes concretes d'aplicació de les polítiques d'habitatge.

És en aquest sentit que en el CECBLL ens sentim capdavanters en la idea de promoure nous projectes que detectin el grau de satisfacció o insatisfacció dels habitants de la nostra comarca en relació al territori on els toca viure i ens anima a seguir avançant en la línia del que hem exposat, elaborant nous projectes *des de la vivència*.

NOM DEL PROJECTE: HABITATGE, TERRITORI I SOCIETAT AL BAIX LLOBREGAT. UN ESTUDI DES DE LA VIVÈNCIA		
IMPULSOR DEL PROJECTE : CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS DEL BAIX LLOBREGAT		
DESCRIPCIÓ I METODOLOGIA		
<p>Durant els anys 2006 -2007 es va desenvolupar una primera fase de la recerca que ha consistit en:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Documentar i posar en context les experiències de polítiques públiques sobre la construcció i promoció d'habitatges a diversos municipis de la comarca. Entrevistar a persones afectades per el problema de la vivenda en els últims 10 anys. • Conèixer i establir pautes sobre com resol en els aspirants a una vivenda (especialment els principals col·lectius de risc: joves, immigrants i gent gran) la dificultat que, per raons econòmiques, representa avui dia l'accés a l'habitatge o les necessitats de canvi d'habitatge. 		
Joves		
	Núm. entrevistes Habitatge propi	Núm. Entrevistes Habitatge dels pares
25 a 30 anys	6	6
> 30 anys	6	6
Vells		
	Viuen a casa seva	Viuen amb fills
Barris de classes treballadores	6	6
Barris amb problemes de marginació	6	6
Immigrants		
	Magrebins	Llatinoamericans
Barris de classes treballadores (barrejats)	6	6
Barris segregats	6	6
DIRECCIÓ DEL PROJECTE : JOSEP M. MASJUAN CODINA (sociòleg, professor de l'UAB)		
MEMBRES DE L'EQUIP DE RECERCA : Marta Arànega (Sociologia) – Jordi Ferrer (Història i Antropologia) – Victòria González (Psicologia) - Albert Jornet (Econòmiques) – Eva Manrique (Psicologia i Antropologia)- Cristina Martín (Psicologia Social) – Nolasc Riba (Econòmiques) – Gemma Rojas (Arquitectura) - Andreu Termes (Sociologia)		
POBLACIONS SELECCIONADES		
<p>A partir de la llista de municipis caracteritzada en la publicació <i>Models urbans de creixement i altres escrits</i> del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, es van escollir els municipis següents:</p> <p>Sant Vicenç dels Horts, Viladecans, el Prat de Llobregat, Sant Just Desvern, Vallirana, Molins de Rei, Martorell, el Papiol i Cornellà</p>		
AMB EL SUPORT DE :		
	Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca	

Vint-i-cinc idees i algunes propostes per a una nova cultura del territori⁵

Enric TELLO ARAGAY

Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la UB

1. El primer objectiu de la gestió del territori ha de ser *conservar i millorar del funcionament ecològic de la matriu territorial* entesa com un tot, no únicament com la conservació d'una sèrie d'espais naturals aïllats o d'espècies singulars i emblemàtiques. Aquest principi, que hauria de condicionar tota la resta d'usos dels recursos naturals al manteniment del seu bon estat ecològic, ja ha estat acceptat, si més no sobre el paper, a la Directiva Marc de Gestió de l'Aigua a la Unió Europea de l'any 2000. Malgrat la recent aprovació de la primera Llei del Paisatge 8/2005 al Parlament de Catalunya, aquest criteri no s'ha obert encara camí en la gestió i ordenació del territori. Per fer-ho cal anar molt més enllà d'una mera condicionalitat paisatgística superficial, situant la salut dels ecosistemes com a prioritat real de totes les decisions que afecten el territori (des del pla d'espais fluvials, la delimitació i inventari de masses d'aigua o el pla de cabals de manteniment a la nova política de l'aigua, fins al pla director de política forestal, les directius de connectivitat ecològica, l'estratègia de protecció de la biodiversitat o la Xarxa Natura 2000, passant per tota la política agrària i ramadera, el disseny d'infraestructures i qualsevol de les passes del planejament territorial, des de la Llei de l'Habitatge fins els Plans Territorials o l'avaluació ambiental estratègica dels plans i programes d'urbanisme). Hem d'entendre que els recursos i els serveis ambientals del territori són un patrimoni comú insubstituïble, amb

⁵ Una primera versió d'aquest text va ser presentat a Ecoconcern el passat 24 d'octubre de 2006, i ha estat després refet amb la discussió de diverses persones expertes que hi han fet valuoses aportacions. Agraïeixo a Martí Boada, Anna Bosch, Ramon Garrabou, Manel Larrosa, Josep M. Malarach i Salvador Milà les seves crítiques i suggeriments, sense que això els faci responsables dels meus propis desencerts. El text segueix obert a nous debats

una capacitat limitada que mai no podrà sostenir un creixement il·limitat, ni es podrà restituir després d'haver patit danys irreversibles.

2. Tal com proclama la Carta Europea del Paisatge de l'any 2000, d'on parteix la llei catalana recentment aprovada, *tot el territori és paisatge*: des dels espais urbans i periurbans o els polígons industrials i les infraestructures, fins als espais naturals protegits, passant pels mosaics agraris, hortícoles i forestals. Uns i altres han de poder-se combinar i conviure dins un gradient diversificat de presència i intervenció humanes, mantenint en bon estat ecològic el funcionament dels sistemes naturals de tot el territori per tal de garantir la continuïtat dels serveis ambientals que ens proporcionen. Per això qualsevol actuació sectorial que afecti el territori ha de situar com a primer objectiu el manteniment i millora del seu bon estat ecològic (incloent els aspectes intangibles, com ara la bellesa, a més dels materials i tangibles).
3. *Les polítiques de conservació de la natura desenvolupades en el darrer mig segle han arribat a un atzucac arreu del món*. Aquest cul-de-sac obliga a posar en qüestió dues idees fonamentals, una explícita i l'altra implícita a la filosofia tradicional de la conservació ambiental. La primera idea que cal abandonar és l'errònia creença que la protecció d'espais naturals ha de consistir en la retirada de qualsevol forma d'intervenció o presència humana en aquests espais, per tal de "retornar-los" a un suposat estat "natural" primigeni. La segona és un efecte pervers i clarament no desitjat pels qui durant molts anys han abraçat honestament aquella filosofia de la conservació: el supòsit que, més enllà de la frontera dels espais "naturals" protegits, les accions humanes sobre la resta del territori podrien desenvolupar-se sense límits ni miraments, atès que la "preservació" de la diversitat biològica ja estaria garantida. L'Estratègia Mundial de la Conservació ja distingeix des del 1980 entre un mer concepte de "preservació", consistent a mirar i no tocar, i el veritable concepte de conservació que implica l'ús sostenible, prudent i responsable dels recursos i serveis ambientals del territori. Però aquesta filosofia de la conservació encara no ha arribat a entendre's al nostre país i menys encara a practicar-se com cal. La superació d'aquelles velles creences que l'experiència pràctica de la gestió ambiental i l'elaboració teòrica de l'ecologia del paisatge han demostrat que són profundament errònies, ens porta a situar com a nou objectiu de la conservació *el manteniment i la millora del bon estat ecològic del territori com un tot*.
4. L'indicador més clar del bon estat del territori és la salut dels seus ecosistemes i la biodiversitat que poden acollir. Però no és fàcil entendre què és la

biodiversitat i massa sovint es confon amb una mena d'inventari patrimonial *ex situ* de la diversitat biològica. Allò que més importa no és només quantes espècies diferents hi ha en un espai, sinó com es combinen de formes diverses i interaccionen entre elles a cada lloc concret. De la mateixa manera que la riquesa de la comunicació no prové només del nombre de lletres de l'alfabet, sinó de la seva combinació en paraules diverses que adquireixen significats diferents, la riquesa en biodiversitat sorgeix de les combinacions de la diversitat biològica que donen diferents expressions al territori, generant una gran varietat de paisatges. És per això que la biodiversitat està estretament relacionada amb la *topodiversitat* o la *multiplicitat d'ecotons*. *Per afavorir i conservar la biodiversitat, la clau es troba en l'estructura i la connectivitat ecopaisatgística de la matriu territorial sencera*. Per mantenir el bon estat ecològic del territori cal que l'estructura del seu mosaic de peces o tesselles diverses ofereixi hàbitats a un ampli ventall d'espècies animals i vegetals i que la seva recerca d'oportunitats d'aliment i interacció no es vegi entorpidida per barreres infranquejables que n'aïllin les poblacions.

5. Entre les zones urbanes o industrials en un extrem i els espais naturals protegits a l'altre, són els espais agrícoles i forestals els que ocupen una major proporció de la matriu territorial. Multitud d'espècies considerades emblemàtiques que troben refugi en espais protegits per niar i reproduir-se fan, a la vegada, un intens aprofitament tròfic dels espais agrícoles, hortícoles i forestals humanitzats, on també viuen i es reproduïxen moltes altres espècies. *De l'estat dels mosaics agroforestals en depèn, per tant, la qualitat ecològica de la matriu territorial com un tot*.
6. Una de les dificultats més greus per desenvolupar una nova cultura del territori, orientada a mantenir i millorar el seu bon estat ecològic, rau en el fet que l'agricultura, la ramaderia i la silvicultura han esdevingut als països desenvolupats activitats econòmiques cada cop més residuals, que generen molt poc valor afegit al mercat i donen ocupació remunerada a una població treballadora cada cop més minsa i envellida. Tanmateix, *l'estat actual i futur de la major part del territori segueix dependent d'una població activa agrària empètitida i empobrida*. No es tracta només d'una pèrdua de braços o "actius", sinó del perill d'esvaïment de moltes cultures agrícoles, pecuàries i forestals tradicionals, amb una gran diversitat de coneixements empírics i pràctiques o oficis que s'havien desenvolupat per assaig i error al llarg de la mil·lenària coevolució de les diferents agricultures a diferents bioregions del planeta. *Però quan més necessàries són en un món sotmès a un canvi global incert, les velles cultures pageses es troben en perill d'extinció*.

Aquesta és una de les contradiccions més pregones d'un món sotmès a un procés de globalització mercantil insostenible, tal com denuncien arreu les plataformes rurals i també recentment a Espanya la "Declaración de Somiedo sobre culturas campesinas y biodiversidad". En el Conveni per a la Biodiversitat i el Conveni de la UNESCO per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Intangible del 2003 es parla també de la necessitat de conservar el "coneixement ecològic tradicional" dels vells oficis i pràctiques. El *World Heritage Center* de la UNESCO ha posat en marxa una Banca Mundial dels Coneixements Tradicionals per impulsar la preservació i el bescanvi entre aquelles velles cultures agràries que havien esdevingut sàvies en la gestió ambiental del territori. Parcs agrícoles com els del Baix Llobregat o Gallecs són només, a casa nostra, l'inici d'un gran moviment que ha d'abraçar tot l'espai agrari per donar futur i vitalitat al món rural. Els nous enfocaments de la política agrària i el desenvolupament rural a la Unió Europea podrien afavorir-ho, sempre i quan siguin entesos com un veritable canvi de paradigma i no únicament com un mer complement accessori d'unes pràctiques agroramaderes insostenibles.

7. La degradació de la qualitat ambiental del territori prové, per una banda, de les dinàmiques que intensifiquen els usos humans a una petita part d'aquest, farcint-lo d'espais urbanitzats, activitats industrials, infraestructures i activitats agrícoles o ramaderes intensives fins a límits insostenibles, mentre que per una altra banda també s'origina a les dinàmiques socioambientals derivades de l'abandonament del món rural a la major part del territori. *El deteriorament ambiental prové tant de l'excés com de la retirada de la intervenció humana al territori.* Això és particularment rellevant per als paisatges mediterranis.
8. Degut als efectes sobre l'accidentat relleu d'unes precipitacions i uns cursos fluvials molt irregulars, combinats amb una forta insolació, els paisatges mediterranis es caracteritzen de forma natural per una elevada diversitat de cèl·lules territorials i ecotons o zones de transició diferents sotmeses a fortes variacions en l'espai i el temps. Les solanes contrasten amb les obagues, les planes amb la muntanya, l'aridesa amb els esponerosos efectes de l'aigua sobre la vegetació de ribera, els rius amb les rieres intermitents, i així successivament. Aquest és el secret de l'elevada biodiversitat d'aquesta particular regió de la Terra. Al llarg de mil·lenis l'activitat tradicional agrària ha treballat amb aquest tret distintiu de la matriu territorial mediterrània i ha après per assaig i error a coevolucionar amb ella cercant diferents equilibris dinàmics entre explotació i conservació a través de la localització en

l'espai d'anells o tesselles de presència i activitat humana territorialment diversa. El resultat ha estat *la magnífica varietat de mosaics agroforestals que han configurat els nostres paisatges tradicionals a la Mediterrània, on la intervenció humana al medi ha tendit generalment a incrementar o mantenir l'agrodiversitat i la biodiversitat com a garantia d'estabilitat.*

9. *Però la gran transformació experimentada per l'agricultura amb la mal anomenada "revolució verda", difosa a gran escala després de 1950, ha generat un gravíssim desencaix territorial de l'activitat agrària que ha portat a la fi de la vella gestió integrada del territori.* La cria ramadera intensiva engreixa races al·lòctones d'animals amb pinsos importats, i contamina greument moltes de les comarques catalanes amb un excés de purins. La producció agrícola i hortícola es concentra en una petita part del sòl més fàcil de mecanitzar, on l'aplicació en massa de fertilitzants de síntesi, rec, pesticides i herbicides a unes llavors d'alta resposta adquirides a les empreses multinacionals i conreades en règim de monocultiu ha convertit l'agricultura en una important font de contaminació difusa (mentre agricultors i ramaders es troben cada cop més presoners de les cadenes agroindustrials, que acaparen la major part del valor afegit venent-los llavors, fertilitzants i agroquímics per una banda i comercialitzant-los els productes per l'altra). La resta de l'antic espai agrari ha perdut tota mena de funció econòmica i ha iniciat un procés de reforestació fruit de l'abandonament de les antigues agricultures de vessant. L'arquitectura del paisatge pacientment construïda pel treball pagès, amb una immensitat de feixes o bancals amb terrasses de pedra seca i multitud de xarxes de camins de totes mides, sovint molt ben dissenyats, conformen un patrimoni cultural que sembla condemnat a desaparèixer en poc temps sense que ni tan sols hagi estat cartografiat, inventariat i catalogat.
10. El desencaix territorial dels fluxos materials i energètics que mou aquesta activitat agrària cada cop més insostenible, ecològicament i econòmica, i que tanmateix segueix ocupant la major part del territori, ha originat una dràstica simplificació dels paisatges agrícoles i forestals. *L'antic mosaic agroforestal mediterrani ha estat substituït a les planes per unes peces cada cop més grans i uniformes de monocultius intensius, on sovintegen unes granges industrials d'engreix animal territorialment desintegrades, mentre als llocs pendents dels vessants proliferen unes masses contínues i uniformes de boscos joves, mono específics, excessivament densos, molt vulnerables i no aprofitats.*

11. Aquesta doble dinàmica d'intensificació i abandonament és a l'origen de *dues de les tres patologies ambientals més greus del nostre territori: la degradació en quantitat i qualitat de les aigües superficials i subterrànies de les conques internes de Catalunya i en el tram final de la conca de l'Ebre, d'una banda; i la creixent epidèmia d'incendis forestals* que tenen la seva principal arrel en el fet que a Catalunya, com a tants altres llocs de la Mediterrània i Europa, hi ha ara molt més bosc que en gairebé qualsevol altre moment del mil·lenni precedent, però es tracta d'un bosc desatès, per manca de rendibilitat econòmica, on quasi tots els usos recollidors múltiples tradicionals han desaparegut. La gran excepció són els bolets (el valor econòmic dels quals s'apleguen a les superfícies forestals de Catalunya, superant el de la fusta i la llenya venuda, sense que els propietaris o els comunals en rebin cap benefici). Els pocs boscos madurs que resten al país han esdevingut els únics rendibles i la seva tala també pot comportar greus pèrdues de la biodiversitat que atresoren.
12. Molta gent segueix creient erròniament que el bosc augmenta la disponibilitat d'aigua, sense adonar-se que també en consumeix. Els boscos tenen, certament, un important paper en la protecció del sòl, l'estabilitat dels vessants, la regulació del balanç hídric i la reducció del risc d'avingudes (que constitueixen, de llarg, el primer risc natural del nostre país). En aquest sentit, molts boscos de muntanya són protectors en el sentit més literal del terme. Però també és cert que en força casos l'augment de l'evapotranspiració que origina el creixement del bosc pot igualar o superar els efectes que també té quan a l'increment de la precipitació i la regularització de l'escolament a la conca. Per això –i molt especialment a la bioregió Mediterrània– *tenir més boscos pot voler dir, sovint, tenir menys aigua*. Una part de la pèrdua de moltes de les antigues fonts té aquest origen. També la disminució de cabals de molts rius i rieres, inclosos una part dels que ha perdut el Delta de l'Ebre i no es poden atribuir als increments d'extraccions als polígons de rec, les ciutats i els usos industrials tot al llarg del recorregut del riu.
13. L'estrès hídric que caracteritza la bioregió mediterrània també implica que per manca d'humitat les poblacions de microorganismes o insectes sapròfits no poden descompondre tota la biomassa morta que genera el creixement del bosc. Les parts llenyoses seques i amb major contingut de lignina tendeixen a acumular-se als sòls forestals fins que un llamp, o qualsevol altra font d'ignició, provoca la seva descomposició a través del foc. Aquesta és la raó ambiental per la qual *el foc ha estat sempre un factor de la dinàmica evolutiva dels boscos mediterranis, i també de les formes*

tradicionals d'adaptació humana en aquest medi. Les cultures pageses tradicionals de Catalunya van fer un ampli ús dels formiguers i les boïgues, per exemple. Amb els formiguers es retirava llenya menuda del bosc per cremar-la als camps en piles recobertes de terra, i fertilitzar-los. Les boïgues obrien clarianes al bosc, on es plantava vinya o se sembraven cereals com a cultius temporals, i un cop acabat el seu cicle el sòl es retornava al bosc. Els espessos boscos actuals estan farcits de sitges on havien cremat durant segles multitud de carboneres. També hi ha hagut un llarg consum històric del sotabosc o l'arbúcia, especialment en forma de feixines de bruc i d'arboç, i de costals de brancada també anomenat torrat de pi, que per la seva gran capacitat d'ignició eren els encenalls bàsics a totes les llars i per posar en marxa tota mena de forns de pa, de ceràmica, ollereries, rajolereries, bòbiles, etc. L'aprofitament de pastures naturals per al bestiar del terme o transhumant i l'ús de les carrerades també mantenien obertes moltes clarianes en espais forestals no sempre forestats.

14. Durant molts segles els boscos mediterranis van coevolucionar amb les boïgues i els formiguers, la tala de fustes o bigues, el carboneig i la recollida d'encenalls, la pastura d'agllans, la pela del suro i la recollecció de llenyes, castanyes i pinyes, plantes remeieres, espàrrecs, bolets o fullaraca emprada com adob, juntament amb tots els altres usos múltiples que la cultura pagesa feia del bosc i que exigia mantenir-hi oberts una infinitat de camins. Aquells aprofitaments agroforestals i pecuaris també incloïen un cert recurs selectiu i puntual del foc per mantenir la frontera entre l'espai forestat i la pastura. *L'origen del caràcter epidèmic dels incendis forestals és aquesta combinació de l'abandó de tots aquells usos multifuncionals del bosc de la cultura pagesa tradicional, amb un creixement desordenat de masses boscoses cada cop més grans, uniformes i deixades de la mà de déu.* Cada cop més experts afirmen que l'alternativa als focs incontrolats i devastadors és el retorn a un "foc verd", controlat i orientat a reobrir-hi espais oberts i restablir-hi aprofitaments ramaders extensius que també ajudarien al foment de la biodiversitat (tal com ja ha començat a fer el Centre de la Propriété Forestière a la part mediterrània de França, i recomana el Nou Pla Director de Política Forestal de la Generalitat de Catalunya).
15. *L'agricultura i la ramaderia ecològica són els primers grans aliats de la nova cultura del territori, que ha de trobar solucions integrals a les greus disfuncions ambientals d'un model agropecuari que ha esdevingut tant aliè al medi que explota, com ecològicament i econòmicament insostenible.* Les tecnologies agràries de la mal anomenada "revolució verda" estan exhauri-

des i la seva superació ens condueix a una cruïlla decisiva. Les "solucions" transgèniques que volen imposar les mateixes empreses multinacionals que ja controlen una gran part de la cadena alimentaria mundial no suposen altra cosa que donar una altra volta de clau a un model agropecuari insostenible, indiferent al territori, que destrueix la diversitat agrària i mina la biodiversitat. Si la voluntat democràtica de la ciutadania i la rebel·lió dels consumidors i les consumidoras conscients no barra el pas a la imposició dels productes transgènics, tampoc no hi haurà futur per a una nova agricultura i ramaderia ecològiques que tornin a treballar amb la natura amb uns sistemes territorialment integrats.

16. *Les disfuncions ambientals que pateix el territori, i la resolució dels conflictes que generen necessiten solucions integrals. Si no obrim camí a opcions territorialment sinèrgiques, cada problema parcial tractat de manera aïllada no trobarà vies de sortida viables.* Mentre hi ha un discurs que encara proclama que Catalunya és un país pobre en recursos energètics i afirma que es necessita importar electricitat nuclear francesa o perllongar la vida útil de les centrals nuclears al nostre territori, la majoria dels boscos que creixen en antics espais agraris abandonats romanen sense cap aprofitament ni manteniment. Una bona gestió ambiental del territori, orientada a millorar-ne l'estat ecològic i fomentar-hi la biodiversitat, reclama *recuperar la vella pràctica de la boïga reobrint clarianes i camins d'accés al bosc i aprofitar el desboscament selectiu com una font addicional d'energia renovable* mitjançant petites plantes de biomassa integrades a les poblacions properes. Quan el discurs oficial encara proclama que no hi ha alternatives a una ramaderia intensiva funcionalment desconnectada de l'espai cultivat i només cerca solucions de final de canonada a l'excés de purins, *aquells espais selectivament oberts al bosc podrien acollir una nova ramaderia ecològica extensiva* que proporcionés al món rural noves oportunitats de generar valor afegit oferint aliments de qualitat associats a la millora de l'estat ambiental del territori. Mentre les polítiques agràries encara ignoren l'immens patrimoni dels vessants terrassats amb feixes i bancals, o proclamen que el seu manteniment no es podria costejar, *una bona ordenació territorial hauria d'obrir clarianes de forma prioritària a llocs on hi hagi terrasses i camins per recuperar.* Quan massa gent encara identifica el desenvolupament eòlic o el desenvolupament d'horts solars amb la degradació del paisatge, una recerca de solucions territorialment sinèrgiques pot *trobar a zones ventoses un lloc adient als aerogeneradors i als captadors fotovoltaics en molts d'aquells nous espais pecuaris o agroforestals aclarits on cal obrir nous accessos o, encara millor, recuperar-ne d'antics que s'han*

perdut. Desbloquejar aquest fals conflicte entre el desenvolupament de les energies renovables i el manteniment del bon estat ecològic ha de ser una prioritat de la nova cultura del territori. Hem de trobar solucions integrals basades en la sinèrgia territorial.

17. Les masies i comunitats rurals van dur a terme durant tants segles una curiosa gestió integrada del territori *per necessitat*: depenien dels animals per obtenir-ne fems i força de tir, i només una assenyada integració de la cria de bestiar amb els altres usos agrícoles i forestals del territori podia contrarestar la considerable pèrdua energètica que comportava la seva alimentació. Feien un ús eficient del territori precisament perquè eren pobres en energia i materials d'origen no orgànic. *Amb l'arribada del consum en massa de combustibles fòssils i fertilitzants químics, la gestió integrada del territori va deixar de ser una necessitat. Però la fi d'aquella antiga necessitat, havia de ser també la fi de les seves virtuts? La resposta és: no calia. Una planificació i gestió ordenada del territori podria haver pres el relleu.*
18. No és cap casualitat que la planificació regional i urbana fos un descobriment contemporani que es produí, a Catalunya i Europa, al mateix moment històric en què les velles cultures agràries començaven a perdre la seva milenària capacitat de mantenir gestionat el territori d'una manera integrada. *Si al nostre país hem patit fins ara un buit tan gran d'ordenació territorial, i un excessos tan pregons d'especulació del sòl, això té molt a veure amb la manca de democràcia.* Per adonar-se només cal creuar els Pirineus i comparar els paisatges rurals i urbans que trobem Nord enllà amb la greu desendreça del nostre territori. Des d'Ildefons Cerdà i Cebrià de Montoliu, fins als germans Rubió i Tudurí o el GATPAC, Catalunya havia tingut propostes molt clarividents i innovadores de planificació urbana i ordenació territorial. Ha estat la manca de llibertats polítiques i l'enorme empobriment cultural de la dictadura de Franco el que va originar un gravíssim buit de planificació i ens ha deixat una petjada tan visible en la degradació de tot el litoral, les ciutats i barris, els polígons industrials, les zones turístiques o les àrees rurals abandonades. Ja és hora que els plans territorials parcials i els plans directores urbanístics integrin tots els requeriments, i condicionants d'avaluació ambiental estratègica rigorosa.
19. Després de tres dècades d'institucions democràtiques l'ordenació territorial és encara una assignatura pendent i l'especulació del sòl segueix imposant-se massa vegades sobre la voluntat ciutadana i els interessos generals del

país. El buit de planificació territorial encara té molt a veure amb la baixa qualitat de la democràcia sorgida d'una transició política gens exemplar després de la mort de Franco. *L'avenç d'una nova cultura del territori, que posi el manteniment del bon estat ecològic en el centre de l'ordenació dels usos del sòl, necessita una democràcia més participativa i de major qualitat deliberativa que la que ara tenim.*

20. La tasca més urgent dels moviments socials que s'han alçat contra l'especulació privada del sòl i la manca durant tants anys d'unes polítiques públiques d'ordenació territorial a l'alçada de les circumstàncies, ha estat i és encara aturar nous projectes de construccions residencials o turístiques a zones del litoral ja saturades fins extrems absurds, noves autopistes i carreteres en àrees ja encerclades per viaris de gran capacitat al servei del transport motoritzat, camps de golf, línies d'alta tensió o altres infraestructures agressives, sovint innecessàries o fins i tot contraproduents per al nou model territorial que necessitem. La cultura del "aquí no", que tan lamenten alguns poders fàctics, no és altra cosa que la resposta reactiva a aquesta manca de deliberació, participació i planificació democràtica del territori. Tanmateix, *per avançar realment cap a un nou model territorial que mantingui en bon estat el seu funcionament ecològic cal que la protesta es combini amb la proposta de solucions innovadores i socioambientalment coherents a totes les escales del problema (local, regional, nacional, estatal, europea i global). Aquestes solucions han de ser territorialment sinèrgiques. És a dir, han de contemplar a la vegada tots els vessants interrelacionats de la qüestió (rural i urbana, energètica i ecopaisatgística, material i cultural, tangibles i intangibles, etc.).*
21. *La tercera gran patologia ambiental del nostre territori està feta de ciment i asfalt i consisteix en l'avenç descontrolat d'una urbanització especulativa.* Esperonada per la multiplicació de la xarxa viària pública al servei d'automòbils i camions privats, les regions metropolitanes de Barcelona, Girona i Tarragona han estat experimentant un procés de conurbació dispersa que envaeix alguns dels millor sòls del territori anul·lant-ne les funcions ambientals, destrueix espais lliures i possibles connectors biològics, tendeix a segregar socialment les persones en l'espai segons els nivells de renda i/o l'origen social o cultural, incrementa les distàncies entre residència i treball o serveis, i multiplica exponencialment la dependència de l'automòbil, la generació de residus urbans, la despesa energètica, els consums d'aigua i les emissions disperses de gasos d'efecte hivernacle per habitant. *Una nova cultura del territori ha de tenir com a màxima prioritat aturar aquesta febre*

constructora de suburbis dispersos i reorientar els creixements urbans cap un altre model basat en una xarxa de ciutats i viles més denses, mixtes i plurifuncionals, socialment integradores, on esdevingui possible fer les paus amb la natura.

22. A moltes comarques ha proliferat un discurs summament ambigu que atribueix "a Barcelona" o "la ciutat" tots els mals que pateix el territori. Aquest discurs silencia, en primer lloc, les patologies ambientals originades per un model agrícola i ramader insostenible, que ha esdevingut una de les principals fonts de degradació paisatgística i contaminació difusa. Amaga, en segon lloc, que també a les comarques no barcelonines la major part de la població viu i treballa a unes viles i ciutats on els consums d'energia i aigua per habitant i les seves emissions de gasos hivernacle són iguals o sovint superiors als habitants de les regions metropolitanes. Però l'error més greu d'aquest discurs és no entendre que *la ciutat ha de ser una part substancial de les solucions a les disfuncions ambientals que patim. Només l'aliança entre una nova agricultura i ramaderia ecològiques i una xarxa de ciutats i pobles realment compromeses amb la sostenibilitat podrà fer realitat una nova cultura del territori.*

23. Per a l'ecologia humana la ciutat ha estat una gran troballa evolutiva: permet multiplicar les oportunitats d'interacció, reduint al mínim possible les necessitats de transport i el consum de sòl. Engrandint les capacitats d'opció de la gent, la ciutat pot esdevenir un espai molt important per al *desenvolupament humà*. Les ciutats de veritat, basades en una densitat i mixticitat adient dels seus usos, poden ser concebudes també com un recurs renovable on la rehabilitació dels teixits ja existents pot esdevenir una alternativa al consum horitzontal de territori. Però les nostres ciutats actuals no assoleixen aquest desenvolupament humà sostenible. La prova més pregona són les greus dificultats per accedir a un habitatge assequible i digne, que amb l'actual boom de l'especulació immobiliària afecten greument a un nombre cada cop més gran de persones joves o famílies amb treballs precaris i baixos ingressos. Aquesta privació del dret més elemental a l'habitatge a la ciutat és un dels engranatges de l'actual explosió metropolitana en forma de conurbació dispersa, que segrega socialment les persones a l'espai i multiplica la petjada ecològica del seu metabolisme social. Aturar l'especulació i garantir realment el dret constitucional a l'habitatge per a tothom són tasques urgents i preferents d'una nova cultura del territori, que han d'anar de la mà amb el canvi cap a tipologies constructives de menor impacte ambiental. Ni les ciutats actuals, ni menys encara els suburbis dispersos de baixa densitat,

aconsegueixen satisfer les necessitats de la gent d'una manera sostenible: és a dir, sense comprometre el desenvolupament humà d'altres persones o territoris en el present o en generacions futures. *Però els seus fracassos en quant a capacitat per al desenvolupament humà o la sostenibilitat tenen a veure amb el model imperant de ciutat. La conurbació dispersa deteriora el funcionament ecològic del territori destruint, a la vegada, la pròpia ciutat.* No és la ciutat el problema, sinó el seu propi fracàs.

24. Lluny de comportar cap mena de reequilibri territorial, l'actual procés de dispersió de la població des de les actuals concentracions metropolitanes cap a noves corones cada cop més allunyades multiplica exponencialment tots els problemes socioambientals del territori. El principal reequilibri territorial que necessita ara Catalunya consisteix a reduir els desnivells de l'actual jerarquia urbana dins la xarxa real de ciutats i viles que engloba tot el territori. Això vol dir incrementar el pes relatiu de les ciutats petites i mitjanes en detriment del grans centres metropolitanos de Barcelona, Tarragona i Girona ja massa saturats. Cal fer nous eixamples a les ciutats intermèdies, com es va fer ja fa un segle i mig a Barcelona o Sabadell. *L'alternativa a una extensió desordenada de les conurbacions disperses és construir una xarxa de ciutats i viles denses, plurifuncionals i integradores, basada en la retícula urbana tradicional que el territori català ha heretat del passat, unides amb un sistema eficient de transport ferroviari o col·lectiu, i separades per diversos cinturons o anelles verdes d'espais hortícoles, agraris i forestals vius que, juntament amb el sistema d'espais naturals protegits, i units per corredors biològics viables, mantinguin un bon funcionament ecològic de tota la matriu territorial.*
25. Per avançar cap un model territorial que sigui localment i global més sostenible, *les ciutats, viles i pobles de Catalunya han de reduir significativament la petjada ecològica del seu metabolisme col·lectiu.* Avui totes les ciutats, viles i pobles del nostre país necessiten importar uns materials i una energia que els arriba de llocs molt allunyats de la seva vista. *Tothom viu a un lloc del territori, però ningú no viu de forma exclusiva del petit territori proper on habita.* Els criteris d'eficiència, suficiència i justícia ambiental han de aplicar-se en la recerca de solucions a tot arreu, tenint en compte aquesta múltiple dimensió, local, regional, nacional, estatal, europea i internacional del problema.

Aquestes vint-i-cinc idees, i les orientacions o propostes que se'n deriven, poden resumir-se en una sola noció central: *el paisatge és la percepció hu-*

mana del territori i la seva configuració esdevé l'expressió territorial del nostre metabolisme social. Per a la nova cultura del territori tots els paisatges han de ser entesos com un mirall que reflecteix la mena de relacions que la nostra societat manté amb la natura. Si no ens agraden els paisatges que tenim, hem de canviar la nostra forma de viure i convida.

Transcripció debat IV Espai Despuig

RAMON ARNABAT: Bé, el conjunt de les intervencions ha estat dintre dels paràmetres que ens havíem establert i això ens garanteix que tinguem una estona per a debatre i per a fer aportacions que aprofitarem no solament per a fer preguntes, sinó per a fer intervencions des de la mateixa taula o des del públic. Aquí hi ha un micròfon que anirem passant i tothom que vulgui intervenir, que aixequi la mà. Endavant. Sembla que s'han plantejat moltes coses i moltes d'interessants com per a que hi intervinguem.

PREGUNTA 1: En relació amb l'última intervenció del professor Tello, jo li voldria dir una cosa que, referent a la lluita ecologista, jo diria, parlo de manera notòria, que precisament la universitat ha estat la gran absent en aquest combat. El combat ecologista ha estat normalment en mans de jovenets molt voluntariosos. Així doncs, jo crec que la universitat podria donar un caire una mica més seriós a tota aquesta inquietud. Jo entenc que l'absència del món de la ciència diguem-ne seriosa en aquesta qüestió és notable, tot i que hi ha investigadors que s'hi han dedicat com el professor Margalef o Sánchez Cervelló.

RAMON ARNABAT: Molt bé, moltes gràcies, si de cas farem unes quantes intervencions i després intervindrem des de la taula.

PREGUNTA 2: Tres qüestions. La primera: a través de la cultura del territori, es qüestionen els avantatges i els inconvenients de la conservació del territori, però veig que es parla molt de gestionar els canvis. Exactament què vol dir això de gestionar els canvis? La segona: les àrees metropolitanes, com la de Barcelona, que forma part d'aquesta xarxa Europa, que més o menys s'estén a una cinquantena [de ciutats], quins són els seus límits? O és que no tenen límits? I la tercera qüestió: quan parlem de paisatge, jo crec que, per a alguns que viuen al territori, el paisatge té contingut mentre que, per als que no hi viuen i, però que sovint en gaudeixen. Com que no tenen la cultura adequada per a observar aquest paisatge, el veuen buit, sense contingut, com un mirall, perquè un mirall no té un contingut: el que fa és reflectir el que s'hi projecta. Em sembla molt interessant aquesta idea que, potser, en aquest sentit, no tenim cultura del paisatge.

RAMON ARNABAT: Alguna intervenció més? Llavors, donaríem pas a la taula. Aprofito per fer una pregunta al company de l'Hospitalet. Un dels temes que amb la immigració sovint ens costa de posar sobre la taula són les semblances, i alhora les diferències, però sobretot les semblances, entre la immigració que pot ser més recordada per la gent que hi viu avui, que és la dels anys seixanta, i la nova. Perquè sembla com si la nova immigració no tingués res a veure amb la dels anys seixanta, com si fossin dues coses diferents, fins i tot per a la mateixa gent que va immigrar. Per tant, penso que els centres d'estudis aquí sí que tenim un paper important, d'explicar, valorar i posar en comú experiències, de cara a fer adonar a la gent que aquest fenomen que ens sembla tan nou, tan revolucionari, en definitiva, Catalunya l'ha anat vivint molt de temps, més concretament als anys seixanta i setanta.

Enric, si vols començar...

ENRIC TELLO: Sobre el paper de la universitat en els teixits ambientals, doncs sí, segurament hauria d'haver estat més intens del què ha estat. Si més no, hi ha línies de recerca en què participo conjuntament amb altra gent. Aquests mapes que us he ensenyat són d'un llibre que està a punt de sortir de l'ecòleg Joan Marull amb tota una colla de gent, que es diu així, La matriu territorial, en el qual ja hi comença haver-hi una llista considerable de materials sobre el territori com a sistema i tota una col·lecció sobre aquestes qüestions territorials que han anat sorgint sobre l'edificació a Barcelona, per exemple, a la Diputació de Barcelona. Ja comença a haver-hi una literatura considerable i a l'abast, dintre de la qual també haig de dir, sincerament, que l'altre dia vam tenir la presentació del volum sobre paisatge de les jornades de Maó, per part de la Coordinadora [de Centres d'Estudis de Parla Catalana], i és un treball molt digne i que està molt bé, aquest conjunt de material: no desentona en absolut. A més, jo penso que en aquest Espai Despuig, que ja fa temps que es cultiva, segurament el que hauríem fer és reforçar aquest vincle que hi ha entre la recerca universitària i la recerca en el món local. Perquè justament en un tema com el territori ens necessitem. Per exemple, nosaltres treballem amb cartografia històrica: fa uns anys ni tan sols sabíem quants mapes teníem, però ara van sortint i sabem que tenim mapes parcel·lars del segle XIX, de principis dels cinquanta, amb els quals reconstruïm amb una certa fidelitat les cobertes del sòl i quins paisatges teníem. D'aleshores ençà, més enrere, llavors cal recórrer a altres mètodes i aproximacions, com ara la paleontologia o altres fonts més qualitatives, però, clar, han aparegut [mapes] per un centenar de municipis de Barcelona, en el magnífic inventari que han fet Muro, Nadal i Urteaga; per la província de Lleida hi ha poquets, de moment, i, per tant, a molts municipis, si volem reconstruir els usos del sòl, haurem de fer-ho indirectament, a través dels amillaments. Llavors, es poden agafar aquests

amillaraments i mirar si aquesta partida o aquesta parcel·la estava a tal lloc o tenia tals confrontacions. Això és una cosa que des de la universitat no podem reconstruir una per una, ara amb GIS es podem fer moltes altres coses, però això està fora del nostre abast i potser si hi ha gent que s'estima el territori a poc a poc es pot anar fent una feina de reconstrucció de com eren els paisatges i de com han evolucionat.

Una de les aportacions que realment seria molt important, que ja apareix en aquest llibre i que es pot fer molt des del món local és, treballant en relació amb la universitat i amb altres centres de recerca, estudiar el paisatge en evolució, perquè el paisatge que ara tenim, i això enllaça amb el tema de la cultura del territori, no és una cosa fixa, sempre està en evolució i a vegades el veiem, sobretot com tu deies, la gent que no hi viu, la gent que no el coneix, que no l'ha observat amb prou calma i amb prou de deteniment i amb prou de temps. Efectivament, poden tenir una visió molt de postal i no entenen que està en permanent evolució amb canvis, a vegades per bé i a vegades no tant o no gens. Aleshores, per tant, entendre com ha evolucionat el territori és una peça molt important per decidir què en volem fer en el futur i, per tant, també la història, des de la història oral fins a la història cartogràfica i la fotografia aèria, el què sigui, poden aportar coneixements molt útils, fins i tot per a la presa de decisions en l'ordenació territorial.

Quins són els límits de les àrees metropolitanes? Doncs aquest és tot un debat: els geògrafs també hi estan molt capficats. Hi ha moltes maneres de veure-ho. Es pot mirar la mobilitat, per exemple: on viu la gent, on dorm la gent i on treballa, quins desplaçaments fa. Cada vegada que es realitzen aquestes coses surt una ciutat més gran, amb uns desplaçaments més brutals dins del territori, amb una mobilitat obligada que a més pot canviar, també, amb una millor planificació del territori. En qualsevol cas, és la imatge que veiem abans: aquella retícula.

Però aquí hi ha una idea que m'agradaria aprofitar, ja que l'has tret. Per sort, i això també té a veure amb la història, no tenim una única ciutat. Barcelona ja ho va intentar però, com explicava Pierre Vilar i molta altra gent, les altres ciutats no li van deixar, van imposar-se (Mataró, etc.). Aleshores, dintre de la història de les divisions territorials (dels corregiments, de les vegueries, dels partits judicials, de les províncies...) diguem que Catalunya s'ha vertebrat amb una xarxa de viles i ciutats força diverses des de bastant antic. I aquí tenim una història, que en part és una gran herència: això no és Madrid. Madrid és una singularitat allà, al seu voltant no hi ha res i es va carregar en part la xarxa de ciutats que hi havia a Castella. Aquesta és una herència molt important, que en part l'escampament d'urbanitzacions i conurbacions amenaçava en destruir però que encara té capacitat per funcionar. Llavors, explicar la història i aprofitar-la per

al futur és una peça important. L'alternativa a aquest desplegament metropolità inacabable és aquest: un sistema de ciutats que té una història i que, en xarxa, pot funcionar dins d'una matriu territorial que també funcioni ecològicament. Jo crec que aquest és el repte, naturalment, amb un munt de zones de friccions i de conflicte, al Penedès i a tot arreu, és clar.

MIGUEL SOLANA: Per referències, s'ha fet abans la pregunta d'un consell tècnic de l'àrea metropolitana i, perdoneu-me, per a mi, com a geògraf, aquesta és una de les grans qüestions que ara s'han plantejat: el límit de la ciutat. O sigui, jo, quan començo una classe en què he d'explicar als alumnes geografia urbana, la primera pregunta és quin és el límit de la ciutat. Fins i tot, i ara no intento respondre aquesta pregunta, perquè no en tenim la resposta ni els geògrafs, estem donant voltes, també plantejem una altra pregunta que estem fent els geògrafs: té sentit ara la dualitat dels conceptes urbà i rural? A mi em sembla que no, tot això està en crisi, però realment has fet una de les grans preguntes, sobre el límit de la ciutat. Perdoneu que em fiqui en aquest tema, però donada la meva formació com a geògraf, és clar, evidentment, quan es parla del territori...

Tothom té molt clar, o sembla que hi ha una visió molt clara, de la immigració interior i de la immigració exterior: la gent es pensa que la interior és la immigració dels espanyols o dels catalans, i la immigració exterior és la dels estrangers, quan tampoc és així, però sempre hi ha aquesta dualitat molt contraposada. A veure, la immigració exterior, i més concretament si parlem del concepte d'immigració d'estrangers, introdueix com a novetat, o d'alguna manera és particular, la situació legal: és molt important i no podem obviar-la. Aquesta diferència entre la immigració estrangera que tenim a l'Hospitalet o la que tenim a Catalunya, respecte la immigració que tenim de la resta d'Espanya, que hem tingut al llarg de tot el segle XX i inclús abans, marca diferències molt importants, segons la situació de tenir o no tenir papers: si no tens papers estàs condemnat a una situació de precarietat pràcticament absoluta, precarietat laboral, precarietat social... Llavors, això marca diferències, però, clar, sempre ens quedem amb aquestes diferències i no amb les semblances. Els problemes amb l'habitatge que tenen els estrangers ara i els problemes d'habitatge que tenia la població que arribava a les ciutats catalanes als anys seixanta devien ser bastant similars i segurament també eren els mateixos problemes d'habitatge que tenien els immigrants dels anys vint i trenta, el què nosaltres anomenem "immigració dels murcians". Tot és qüestió de les actituds, dels processos d'integració, de la immigració estrangera ara i de la immigració anterior als anys seixanta. Segurament trobaríem que hi ha el mateix tipus de discurs, com els problemes que hi ha amb la llengua als anys seixanta o ara, és a dir, hi ha tota una sèrie de

qüestions: clar, canvia el tipus d'immigració, abans immigració preferentment de la resta d'Espanya, ara la immigració és estrangera, però les problemàtiques o els temes continuen sent els mateixos, amb una gran diferència, això no ho hem d'obviar mai, que és la situació legal, això marca molt les diferències. Després, una cosa que no he volgut dir, perquè no hi he volgut entrar, és el següent: una cosa que plantegem en aquest número [Quaderns d'Estudi, núm. 20], és que moltes de les problemàtiques dels immigrants estrangers no vénen tant per la seva condició de ser immigrants, de ser estrangers, com de quina condició social prové aquesta població. No sé si m'explico. El problema de l'habitatge que tenen ara els immigrants estrangers no és tant per ser estrangers sinó per ser d'una extracció social, d'uns grups socials que es caracteritzen per ser pobres o perquè tenen pocs recursos, com també gran part de la societat espanyola, com amplis sectors de la població espanyola. És a dir, el problema de l'habitatge en els estrangers no el podem deslligar del problema de l'habitatge general que té tota la societat espanyola, o els problemes en l'educació, per exemple. Això també ho hauríem de tenir en compte.

CONXITA SOLANS: Jo el què voldria és fer referència a la intervenció sobre el paper de la universitat en un tema tan punyent com és el del territori, i aquí sí que, com a persona interessada, ja que formo part del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, el què voldria aclarir és que, cada vegada més, els centres d'estudis estan integrats per personal format en les universitats i, si més no, les recerques (nosaltres aquí us hem pogut passar una bateria de recerques que hem estat fent des de l'any 1994) cada vegada han estat dirigides per professors de la universitat. En aquest cas ens complau tenir aquí a la taula a l'Enric Tello, que va dirigir l'última recerca, que és la del riu, el resultat de la qual va ser magnífic, com altres recerques que ha protagonitzat [la Universitat] i que nosaltres hem avalat, com és la recerca sobre la història de la dona, que va dirigir la Cristina Borderias o altres recerques sobre la transició del món agrari a l'industrial, que va portar l'Àngel Calvo i com aquesta última que tenim en marxa, que està dirigida pel professor Josep M. Masjoan. Per això em sembla que el paper dels centres d'estudis és molt important perquè està avalat sempre per la seriositat i per la categoria científica de les persones que els tiren endavant. Només volia dir-vos això. Gràcies.

RAMON ARNABAT: Seguim amb el torn obert de paraules.

PREGUNTA 4: Jo volia dir, referent als temes que s'han tractat a banda i banda, que poden semblar molt urbans i que deu anys enrere s'hauria pogut dir que això passa a no sé on, però jo suposo que a molts pobles del Penedès avui

dia es podrien fer estudis sobre els temes d'immigració i d'habitatge. Penso, per exemple, amb un poble que és veí del meu municipi, que és el Montmell, que és un municipi completament de muntanya que va sofrir durant el segle XX una despoblació brutal i, avui dia, als nuclis tradicionals és on hi viu menys població, són algunes urbanitzacions, que primer comencen com a segones residències, després es converteixen en primeres residències i molts vénen a treballar cap a aquesta zona. Hi ha gent que està fent 100 km per anar a treballar.

Després, també hi ha una altra cosa, potser relacionada amb la conferència sobre temes agraris. Aquest trenta i escaig per cent agrari del territori, una de les finalitats que almenys el conferenciant exposava, és no ja explicar als pagesos el què està passant, sinó la necessitat d'explicar-ho a la societat que no és pagesa, d'explicar com està actualment el camp i la fragilitat que hi ha en el conreu agrari, vull dir, almenys aquell tradicional, amb pagesos situats al camp. Un exemple que s'exposava, en la zona del Montsià: els empresaris rajolers de baix a Castelló compren terres on hi ha oliveres mil·lenàries, les arrenquen, aquest gran patrimoni que hi ha allí, les venen i en fan una gran fortuna. Llavors hi planten cítrics i els pagesos tradicionals han de marxar, no hi tenen res a fer: porten gent a conrear la terra, la puguen i la baixen, no està arrelada al territori. Realment, les polítiques agràries estan descoordinades. Esperàvem, semblava, que, en un govern d'esquerres, les polítiques agràries, els contractes experimentals que s'havien fet a quatre comarques, actualment ja se n'haurien de veure els resultats, i està tot aturat. Vull dir que hi ha un interrogant en aquest tema.

RAMON ARNABAT: Algú del públic? Josep M.

PREGUNT 5: He estat pensant que les en tres propostes que s'han presentat sobre problemàtiques al segle XXI, darrera hi ha política. És a dir, tot és política. Però en aquest cas és molt explícitament política, és a dir, s'estan posant sobre la taula suposats fets, solucions polítiques diferents per al nostre país. I això ho relacionava amb el títol, la recerca local i les problemàtiques del segle XXI. Si els centres d'estudis, locals i comarcals, han d'entrar a les problemàtiques del segle XXI, la forma d'entrar-hi passa per la política? Passa per entrar en un debat polític explícit? O hi ha altres vies per entrar en les problemàtiques del segle XXI? I encara més: si la forma d'entrar-hi passa per la política i, tradicionalment, des de molts centres d'estudis s'abordava, o s'acostumava a dir que s'havia d'evitar la política, es veia per a molts centres d'estudis com un perill. Però tal vegada si la política es converteix en una necessitat per abordar temes actuals també pot ser una forma de revalorar els centres d'estudis, que realment sigui molt explícita la seva utilitat, per a entrar en debats actuals, per a buscar solucions a problemes actuals. No sé si m'explico: si aquesta és una via de solució o també

hem d'entrar en altres camins per abordar aquests temes.

RAMON ARNABAT: Moltes gràcies. Alguna intervenció més?

PREGUNTA 7: Jo tinc una consulta molt concreta. Això que comentaves de la pàgina de *Tots els noms*, teniu un buscador per a noms i per primer cognom i segon cognom i hi pots localitzar una persona, oi?

RAMON ARNABAT: Sí

PREGUNTA 7: No teniu problemes de tipus legal per penjar aquesta informació a Internet o per fer-la pública? Nosaltres, des del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, estem treballant en una base de dades i crec que estaria bé que féssim un intercanvi, que vinguéssim o vinguéssiu vosaltres, perquè realment és una base de dades molt interessant i feta amb una exquisidesa, dit així ràpidament, molt gran, però en canvi des del Memorial ens posen problemes per penjar-la a Internet i ens fa molta pena, perquè ara ja tenim pràcticament mil cinc-cents registres. Ara nosaltres estem tenint unes converses a veure com es fa, perquè hi ha dades que han prescrit, altres que no, com us ho heu fet això.

RAMON ARNABAT: Si de cas anem contestant. Contesto això i anem acabant amb el tema. Vejam, nosaltres hem tirat pel dret. A vegades és la millor política. I explico per què, perquè hi hem pensat i ens hem plantejat aquests temes, eh? Llavors, hem fet una opció mixta, és a dir, nosaltres el què hem fet ha estat dos nivells d'accés. Ara nosaltres aquí només tenim les quatre-centes persones que durant la Guerra Civil van morir al Penedès, però que són de fora del Penedès. Per tant, era el més urgent de publicar perquè gent d'altres llocs d'Espanya pugui consultar-ho i tenir aquest tipus d'informació. Llavors, nosaltres hem fet dos nivells d'accés, un primer nivell que és aquest, al qual qualsevol persona pot accedir, i que li dona una informació bàsica de la persona: com es diu, on viu, l'edat, els fills, any de naixement, municipi... Clar, de molta gent no sabem aquesta informació. El què nosaltres sí diem és on va morir, si a l'hospital, si al municipi, la data de la mort, la causa, el lloc on està enterrat, etc. Nosaltres tenim més dades d'aquesta persona, però llavors, el què demanem és que, si a algú li interessen aquestes dades, es registri com a usuari, de manera que nosaltres sabem exactament qui ho ha consultat. A part d'aquesta informació general, sabem qui consulta cada fitxa i, per tant, tenim un cert control en cas que es fes un mal ús d'aquesta informació. Però això no evitaria una denúncia o una cosa d'aquestes. El nostre objectiu, precisament, en fer aquesta pàgina, és que volem que tota la informació que anem generant, un cop treballada, la gent hi pugui

accedir, perquè si no, no té massa sentit. Llavors, precisament Internet ens ajuda i afavoreix això. Si la persona es registra com a usuari, quedarà registrada, se li donarà més informació, però nosaltres sabrem cada persona que ha consultat aquesta informació. D'acord? És una manera de resoldre el tema.

Bé, anem contestant una mica i conclouent, o sigui que si voleu dir alguna cosa més...

MIQUEL SOLANA: Només dues coses molt petites. Nosaltres, evidentment, no volem determinar la política municipal, la política de l'Ajuntament de l'Hospitalet respecte la immigració, però sí que volem generar debat i sí que volem veure les mancances i els problemes que té aquesta política. Tot això, d'alguna forma, em sembla que va per aquesta línia, és política, però en un sentit molt ampli de la paraula política. Després, una segona apreciació que ha sortit, no sé qui ho ha mencionat, que la immigració és un fenomen molt urbà. Doncs no, no és molt urbà: evidentment, molta concentració està a les ciutats, però realment una de les coses que caracteritza el cas de Catalunya del cas d'Espanya i del cas de la resta dels països europeus és la quantitat de població estrangera que hi ha al medi rural i és molt interessant. És un tema que pràcticament no s'està estudiant, aquesta presència de població estrangera en la població rural, i queda molt camí per recórrer, també des de les universitats.

RAMON ARNABAT: Vols intervenir?

CONXITA SOLANS: Sí, sí. També en la mateixa línia del Miquel, voldria aclarir la pregunta de si ens hem d'implicar els centres en la política. Jo voldria dir que el què podem fer és generar debat per influir en les decisions polítiques. Precisament, amb aquest projecte que us he estat exposant, nosaltres el vam presentar al Departament de Medi Ambient i Habitatge i totes les propostes que nosaltres recollíem amb el nostre projecte, doncs sorprenentment hem vist que han estat reflectides en el Pacte Nacional per l'Habitatge que s'ha aprovat el mes passat. Per tant, sí que jo afirmo que podem no tenir presència, sinó generar reflexions que arribin a bon port. Seria això.

ENRIC TELLO: Jo voldria parlar sobre la intervenció de la Conxita, ja que ha sortit un aspecte amb molta claredat sobre el qual voldria insistir. Quan es parla de millorar la qualitat participativa de la nostra democràcia a mi sempre m'agrada insistir que això no es pot fer si simultàniament no es millora la qualitat deliberativa, és a dir, té sentit que la gent participi quan es discuteix de coses amb sentit, és a dir, l'oposat del què són les tertúlies mediàtiques, exactament. Aleshores,

aquí també hi ha un camp molt important a fer i és que es puguin debatre coses de veritat i aquí els centres d'estudis també tenim un paper, crec que ja el tenim, molt important. Jo, per circumstàncies de la vida, estic vinculat a un petit municipi del Congost, que és el Figaró, al qual l'any passat li va donar la Diputació de Barcelona el Premi d'Innovació democràtica perquè porten ja una legislatura i el primer any [d'una segona], o sigui, cinc anys, fent pressupostos participatius, on les propostes d'inversions, cada any, primer es deliberen en assemblees, després s'ordenen i després es voten i finalment el pressupost s'executa en funció del que surt, de les prioritats que s'estableixen. I no és només això, sinó que hi ha hagut tot un procés que per a la disposició de l'Agenda 21, etc. Per posar una idea que segur que us interessarà des del punt de vista de la gent que esteu aquí, quan es va acabar la primera fase de l'Agenda 21 de diagnosi i propostes, una persona, una historiadora, clar, filla del poble, exalcaldessa de Mollet, va proposar una idea que va ser recollida per totes les forces vives, per tothom. Va dir: "Fem un vot de poble". La gent recordava que allà havien fet l'últim vot de poble l'any 1825; suposo que en aquell moment tenia a veure amb els canvis, els desastres . Llavors, amb els desastres i les guerres que hi havia van fer un vot de poble. Van dir: "Si paren les calamitats, baixarem la Mare de Déu". Cada any ho fan, baixen una Mare de Déu, una imatge, etc. Doncs aquí hem seguit mantenint aquest vot de poble: a l'ermita de Vallcarca es va fer un vot de poble per la sostenibilitat i tot el poble, les criatures de l'escola i de l'institut, van fer com una mena de crida a les generacions futures, etc. i es va fer un compromís de poble que totes les entitats ciutadanes, els partits polítics, etc. van firmar en un document que es va enterrar sota una alzina de la sagrera... Vam fer un vot de poble, vaja. Va ser molt interessant. És un exemple de com passar al present, de com unir les tradicions i els nous plantejaments, el sentit de la història també, com a comunitat, com a cultura. Això lliga molt amb aquesta idea que l'empresa participativa, per a que funcioni de veritat, ha de tenir autèntica qualitat deliberativa. Llavors és un altre tipus de política. És una política que el què ha d'afavorir és que la gent pugui entendre els problemes, aportar-hi part de les solucions i fer aquesta mena de sentit comú que realment ho veus [al Figaró]. Clar que és un poble petit; la gent, quan pot discutir de veritat, ben discutit, té molt sentit comú. I aquest és el tipus de política que necessitem per al segle XXI, aquesta democràcia deliberativa en què sí, durant les eleccions hi ha els partits polítics, però entre eleccions i eleccions, aquest buit que queda s'ha d'omplir d'aquesta manera. Perquè vosaltres dèieu: "Traiem aquest exemplar sobre la immigració amb la idea que després debatre'l". Amb aquesta idea, doncs, ja ho estem fent i això és molt important per a tota la tasca que tenim per endavant.

PREGUNTA 9: Jo primer voldria intervenir en aquestes qüestions, des de la

perspectiva de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Per una banda, per dir que em sembla que hem de començar a no parlar ja de centres d'estudis i universitats com a dues coses tan separades: hem de superar aquesta fase. Això correspon al passat, ni al present ni al futur. En els centres d'estudis hi ha molta gent universitària, professors universitaris, que treballen, i a les universitats hi ha molta gent que està en un centre d'estudis. En definitiva, si els projectes els avala una universitat tenen un cert reconeixement i, tal i com està organitzada la recerca a Catalunya i a Espanya, si no l'avalua una universitat no tenim ajudes. Però aquesta és una altra qüestió. L'important davant d'un projecte és que hi hagi una persona responsable, eficaç i preparada, estigui fent classes a la universitat o no hi estigui. El problema és que el sistema que tenim actualment, repeteixo, a Catalunya i a Espanya, és que si no hi ha darrera un professor universitari no et donaran cap ajuda per a la recerca, i aquest és un problema important. Però no l'hem de solucionar pensant en què la solució està a la universitat; la solució és que reconeguim d'una santa vegada que els centres d'estudis som centres de recerca, almenys aquells que ho han demostrat al llarg de tants anys fent recerques de diversos tipus.

L'altra qüestió és el tema de la política. Jo penso que els centres d'estudis fem política com tothom. Decidir si estudiem l'època medieval o moderna és fer política; decidir si fem Tots els noms o fem no sé què, és política. L'Institut d'Estudis Penedesencs, quan es crea, està fent política: està dient que no està d'acord amb la divisió provincial i amb la divisió comarcal que hi havia en aquells moments. Quan l'Institut d'Estudis Penedesencs llença un manifest, ara que s'està decidint la nova divisió territorial, a favor de la Vegueria del Penedès, està fent política. No està fent política partidista, de partit, està fent política territorial, humana, social, el què vulgueu, però és la que ens toca: estem aquí i hem d'intervenir. Llavors, hem d'intervenir sempre defensant, penso jo, creant debat, com deia ell, creant informació i debat per a que les decisions que es puguin prendre siguin encertades i sempre posant damunt de la taula els temes. Hi ha un tema, en el qual hem de ser especialment combatius en el territori, i és el del patrimoni. Són temes sobre els quals els centres d'estudis tenim què dir i estem fent política. Estem fent política quan diem que hi ha un determinat patrimoni que s'ha de conservar o com a mínim hem de discutir si el conservem o no el conservem. No em fa por, això. Una altra cosa és la política de partit, això és una altra qüestió: individualment, qui hi participa, hi participarà. Però em sembla que aquesta por, com deia el Josep Maria, de molts centres, fins i tot d'aquests centres que es diuen apolítics és certa, però fan política, perquè estan fent un determinat tipus de centres i un determinat tipus d'investigacions i de línies de recerca. Jo penso que els instituts d'estudis, amb la CCEPC, amb l'IRM, amb tot el què portem ara endavant, les jornades, els congressos, hem de començar a

treure'ns complexos de sobre i hem de començar a demanar reconeixement com a centres de recerca, si no tots, almenys els que estem treballant amb això. Bé, res més. Moltes gràcies.

PILAR TARRADA introdueix que hi ha diferents centres del Penedès que voldrien treballar entorn els temes d'habitatge i d'immigració.

Projecte de recerca i divulgació històrica

Tots els noms (el Penedès, 1931-1978)

Ramon ARNABAT MATA
Vicepresident de l'Institut d'Estudis Penedesencs

"Visc forastera en una terra xopa de desmemòria"
Joana Raspall

1. Introducció

A les comarques que conformen el Penedès, l'Alt i Baix Penedès i el Garraf, s'han desenvolupat en els darrers deu anys un seguit d'iniciatives institucionals, personals, i associatives de recuperació de la Memòria Històrica i dels valors democràtics de la II República, la Guerra Civil, el Franquisme i l'antifranquisme, tant des de la vessant de la recerca com de la divulgació, així com diverses iniciatives historiogràfiques impulsades per la Secció d'Història de l'Institut d'Estudis Penedesencs i el Vinseum, relacionades amb els períodes esmentats.

Aquestes recerques i iniciatives històriques han tingut el suport dels consells comarcals i de la majoria dels ajuntaments del Penedès, convençuts que, tal i com estableix l'article 52 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, l'assentament i la millora del sistema democràtic requereixen l'accés dels ciutadans al coneixement històric, com a garantia de respecte a la pluralitat de memòries. I això passa, entre d'altres aspectes, per la recuperació, conservació i difusió de la memòria democràtica com a patrimoni col·lectiu, per tal de fomentar els seus valors entre els ciutadans.

Per tal de donar coherència a aquestes iniciatives disperses i impulsar-ne de noves en el marc d'un projecte comú, l'Institut d'Estudis Penedesencs va decidir d'impulsar i dirigir el projecte de recerca i divulgació històrica *Tots els noms (El Penedès, 1931-1978)*. Alhora, mitjançant aquest projecte, es pretén implicar activament els historiadors i els ciutadans en el procés de reforçament dels valors democràtics mitjançant el coneixement històric i la memòria històrica.

El darrer trimestre de l'any 2007 el Parlament de Catalunya i el Congrés de Diputats van aprovar les Lleis del Memorial Democràtic i de la Memòria Històrica, respectivament. La Llei del Memorial Democràtic ha recollit nombroses aportacions presentades al llarg de la seva tramitació parlamentària i ha estat aprovada, quasi en la seva totalitat, per la majoria de grups parlamentaris catalans i dels col·lectius que treballen aquests temes. En canvi, la Llei de la Memòria Històrica ha estat rebuda amb divisió d'opinions i amb crítiques per part de diverses entitats memorialístiques en no reconèixer la il·legitimitat dels judicis militars franquistes. En qualsevol cas, ambdues Lleis poden afavorir el procés obert en els darrers anys de recuperació de la memòria democràtica del nostre país, en el qual s'insereix el Projecte *Tots els noms* que lidera l'Institut d'Estudis Penedesencs.

2. El projecte Tots els noms

Tots els noms (El Penedès, 1931-1978), és un projecte liderat per l'Institut d'Estudis Penedesencs, que pretén impulsar, coordinar i dirigir la recerca històrica i la recuperació de la memòria històrica del període 1931-1978 al Penedès, fent especial èmfasi en les persones que hi participaren. El projecte vol combinar la recerca històrica, de caràcter científic, amb la recuperació de la memòria històrica, de caràcter polític i social. Aquest projecte té tres parts complementàries: la *Recerca* exhaustiva en base a la documentació escrita, oral, visual i patrimonial; la *Recuperació i Sistematització* de fonts d'informació primàries al voltant d'aquests anys per tal de crear una gran base de dades, i la *Divulgació i Difusió* de la recerca realitzada mitjançant publicacions, audiovisuals, conferències, exposicions, itineraris, material didàctic i, sobretot, mitjançant una gran pàgina web a Internet (www.totselsnoms.org).

El projecte *Tots els noms* és basa en una acurada recerca científica en tot tipus de fonts relacionades amb el període 1931-1978. A partir de la recerca realitzada es planteja desenvolupar les següents actuacions:

- Interpretar globalment les dades obtingudes, per tal d'analitzar els trencaments i les continuïtats, tant a nivell polític, social, econòmic, i cultural, com a nivell personal i familiar.
- Crear una gran base de dades amb informació sobre els protagonistes de la vida política, social, econòmica i cultural d'aquests anys.
- Servar, conservar i difondre el material localitzat i generat durant la recerca.
- Planificar itineraris de la memòria democràtica a partir del patrimoni, dels espais i dels records.

- Difondre i divulgar aspectes generals, temàtics o cronològics de la recerca mitjançant publicacions, audiovisuals, conferències, exposicions, itineraris, material didàctic i, sobretot, mitjançant una gran pàgina web a Internet, que serveixi de portal del projecte vers els ciutadans i que sigui interactiu.

L'abast cronològic d'aquest projecte és 1931-1978, és a dir, la Segona República (1931-1936), la Guerra Civil (1936-1939) i el Franquisme i l'antifranquisme (1939-1978). L'abast geogràfic és el Penedès, i això vol dir els quaranta-set municipis de les comarques de l'Alt Penedès, el Baix Penedès i el Garraf. Finalment, l'abast temàtic es la història d'aquests anys, feta de forma completa i exhaustiva, fent especial incidència en el següents aspectes:

a) Segona República

- L'aportació penedesenca a la Catalunya republicana
- Els projectes més emblemàtics a la comarca
- Les forces polítiques i sindicals i els seus dirigents (els noms)
- Els ajuntaments republicans (els noms dels alcaldes i regidors)
- El conflicte pagès
- Els fets d'octubre de 1934
- La cartografia urbana: locals partits i sindicats, reunions...
- Altres qüestions

b) La Guerra Civil

- La revolució social al Penedès: col·lectivitzacions industrials i agràries
- Les Milícies i els Comitès
- La repressió contra les dretes (els noms dels assassinats)
- La participació al front (els noms dels morts)
- Els refugiats i els bombardeigs
- Els camps d'aviació i els tallers de reparacions
- Els ajuntaments (els noms dels alcaldes i regidors)
- Altres qüestions

c) Franquisme i antifranquisme

- L'exili republicà (els noms i els llocs)
- La repressió: afusellaments, camps de treball i de concentració, presons (tots els noms)
- La Falange local i comarcal (els noms)
- Els ajuntaments franquistes (els noms dels alcaldes i regidors)
- L'Església catòlica: el doble paper

- La primera oposició: anys cinquanta i seixanta (noms i entitats)
- L'oposició antifranquista: anys setanta (partits, sindicats, associacions, persones i noms)

La metodologia utilitzada està fonamentada en la recerca històrica col·lectiva a nivell local i general, i es fa un esforç per integrar el màxim possible de col·laboradors. El projecte es desenvolupa en fases successives: els anys 2006-2007 se centren en la Segona República i la Guerra Civil i els anys 2008-2009 en el Franquisme i la lluita per la democràcia. En ser un projecte obert s'enriqueix a partir de les aportacions dels municipis i dels historiadors, de manera que, a més de les propostes de recerca i divulgació que surten del mateix projecte, es contempla la col·laboració amb les iniciatives sorgides dels propis municipis, dels historiadors locals i dels centres d'estudis locals del Penedès. Una part molt important del projecte està dedicada a la participació dels penedesencs i penedesenques que puguin aportar informació (documental, gràfica, oral, patrimonial...) que serà processada, digitalitzada i servada per a la seva posterior consulta, amb la col·laboració dels organismes públics pertinents.

L'organització del projecte s'estructurarà al voltant d'un director científic, el doctor en història Ramon Arnabat Mata (vicepresident de l'IEP), i d'un Consell integrat per un representant de cada un dels organismes i entitats que participen en el projecte. Aquest Consell defineix anualment les línies d'actuació del Projecte i la destinació dels recursos de què disposa. En el projecte hi estan implicades de forma directa onze persones que coordinen diversos aspectes (Daniel Sancho, Raimon Soler, Jesús Castillo, Salvador Campamà, Rosa M. Banach, Núria Jané, Àngels Santacana, Adrià Cabezas, Miquel A. González, Rosa Martí, i Àngels Parés), i quaranta-set col·laboradors, un per cada municipi.

El projecte *Tots els noms* estableix, a més, convenis amb les persones, entitats, ajuntaments i consells comarcals interessats en participar-hi globalment o parcialment, establint les aportacions de les parts. Durant els anys 2006-2007 el projecte *Tots els noms* ha signat acords i convenis de col·laboració amb la Direcció General del Memorial Democràtic, depenent de la Conselleria d'Interior, Relacions Institucionals i Participació, i la Direcció General de Recerca del Departament d'innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya, el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, l'Institut Ramon Muntaner, el Museu de Vilafranca/Museu del Vi, el Consell Comarcal de l'Alt Penedès, el Consell Comarcal del Baix Penedès i el Consell Comarcal del Garraf.

El projecte es desenvolupa en un ampli marc de col·laboracions, entre les quals cal destacar el Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona, el Centre d'Estudis de l'Època Franquista i Democràtica de la Uni-

versitat Autònoma de Barcelona, l'Amical de Mauthausen, l'Associació per a la Recuperació de la Memòria Històrica de Catalunya, i els dotze centres d'estudis locals del Penedès.

3. Projectes “estrella”

El projecte *Tots els noms* té quatre projectes “estrella” als quals es dediquen bona part dels recursos humans i econòmics, i que, d'alguna manera, identifiquen socialment el projecte:

3.1. PROJECTE PER A LA LOCALITZACIÓ, REGISTRE I SENYALITZACIÓ DELS LLOCS EMBLEMÀTICS DE LA SEGONA REPÚBLICA, LA GUERRA CIVIL, LA REPRESSIÓ FRANQUISTA I LA LLUITA PER LA DEMOCRÀCIA AL PENEDÈS

El projecte es proposa la localització, registre i senyalització dels llocs emblemàtics de la II República, la Guerra Civil, la repressió franquista i la lluita per la democràcia en les tres comarques penedesenques, aplicant al Penedès les actuacions derivades del *Pla Pilot per a la Localització, Registre i Senyalització dels llocs emblemàtics de la guerra civil 1936-1939, de la repressió franquista i de la lluita antifranquista a les comarques de Lleida* dirigit per la historiadora Conxita Mir.

Els objectius d'aquest projecte són:

- Actuacions de recuperació i conservació del patrimoni democràtic, material i immaterial del Penedès.
- Actuacions de localització, adequació i senyalització de llocs, espais, monuments, símbols, paisatges i tot tipus de vestigis sobre la II República, la Guerra Civil, la repressió franquista i la lluita per la democràcia al Penedès.
- Elaboració d'inventaris de la simbologia franquista presents al Penedès.
- Divulgació de les recerques realitzades mitjançant Internet, llibres, DVD, programes de ràdio i televisió locals i comarcals, i la premsa local i comarcal.
- Planificació de rutes culturals que permetin seguir temàticament els espais patrimonials i els llocs de memòria relacionats amb la memòria democràtica de la Segona República, l'experiència de la Guerra Civil i la lluita per la democràcia en el franquisme.

Durant l'any 2006 es va realitzar la tasca de recerca i inventariat en els quaranta-set municipis penedesencs, que s'ha recollit en la *Memòria Democrà-*

tica del Penedès. L'any 2007 s'ha treballat la informació recollida per tal de fer propostes d'actuació (conservació i divulgació) sobre el patrimoni inventariat i l'any 2008 es planificaran les rutes culturals i es començaran a senyalitzar.

3.2. BASE DE DADES DE PROTAGONISTES DELS PERÍODE 1931-1798

S'està treballant en la confecció d'una base de dades amb informació detallada sobre els protagonistes socials, culturals, polítics, econòmics del període al Penedès, que abastarà alcaldes i regidors, dirigents polítics, socials, culturals, i sindicals i víctimes de les repressions i de la guerra. En total calculem que seran unes cinc mil persones, amb informació sobre dades bàsiques, vida política, cultural, sindical i social, víctimes, repressió i exili... La base de dades ha estat elaborada específicament pel projecte i té cent setanta-una entrades possibles per a cada fitxa personal. A mesura que es van entrant les dades, són consultables des d'Internet, tot i que amb diversos filtres: un primer nivell de dades bàsiques és consultable lliurement, un segon nivell és consultable prèvia identificació de l'usuari i el tercer nivell tant sols es facilita la informació recollida als familiars, prèvia identificació.

3.3. LA INCIDÈNCIA DE LA SEGONA REPÚBLICA EN ELS MUNICIPIS DEL PENEDÈS.

Aquest projecte s'ha iniciat l'any 2007 i seguirà l'any 2008 i pretén co-nèixer a fons el període de la Segona República en els quaranta-set municipis del Penedès. El recull de la informació es fa mitjançant unes fitxes que posteriorment s'entren a una base de dades d'Internet. La informació que es recull fa referència als ajuntaments (alcaldes i regidors), a la tasca desenvolupada en el municipi a nivell econòmic, cultural, polític, social, educatiu, urbanístic..., a les associacions culturals i recreatives, als partits polítics i als sindicats i als principals conflictes que es van produir en aquests anys. Amb la informació recollida es prepararan tres exposicions, una per a cada comarca, sobre l'"Obra republicana al Penedès".

3.4. WEB DE *TOTS ELS NOMS*: WWW.TOTSELSNOMS.ORG

Des del primer moment el projecte ha comptat amb una web amb domini propi per tal que actués de portalada oberta entre el projecte i els ciutadans. La web s'actualitza setmanalment i procurem que sempre estigui al dia sobretot pel què fa a les notícies i les activitats. A la web es pot consultar la base de dades personal, les dades i el programa anual del projecte, les recerques

realitzades sobre el període, les biografies dels personatges més importants, els escrits dels testimonis, els documents històrics, una galeria d'imatges (la majoria inèdites), els llibres, CD, DVD i altres materials publicats referits a aquest període al Penedès i es pot accedir a diversos enllaços relacionats amb la Memòria Històrica, la història d'aquest període i la cerca de desapareguts. Però, sobretot, la web serveix perquè els ciutadans aportin opinions, preguntes, informacions, imatges...

4. LA TASCA REALITZADA DURANT EL PERÍODE 2006-2007

En aquests dos anys que porta el projecte *Tots els noms*, a més de les actuacions citades a l'apartat anterior s'han realitzat les següents activitats:

- Recerca sobre els fons documentals del Penedès entre 1931 i 1978 existents en diversos arxius del territori. La informació obtinguda en aquesta recerca quedarà recollida en una base de dades consultable per Internet, i que facilitarà el treball previ de les futures recerques sobre aquest període.
- Recerca oral sobre el Penedès entre 1931 i 1939. S'han iniciat les entrevistes i gravacions a protagonistes del període de la Segona República i la Guerra Civil. Les entrevistes seran codificades i editades.
- Publicació del llibre: *Víctimes de la Guerra Civil al Penedès*, amb els noms dels mil cinc-cents soldats morts i altres víctimes directes de la guerra civil
- S'ha col·laborat amb diverses iniciatives locals relacionades amb la recerca i la divulgació històrica del període 1931-1978: Projecte de recerca sobre la II República i la Guerra Civil a Subirats; Jornades sobre l'aviació i la guerra civil; Estudi sobre la repressió franquista al Penedès; Jornades sobre la renovació pedagògica al Penedès durant la Segona República; Conferències sobre la Segona República al Penedès a Cunit, el Vendrell, Vilanova i la Geltrú, Sitges, Vilafranca del Penedès, Sant Martí Sarroca i Subirats.
- Edició i publicació del llibre *Els joves i la II República i la guerra Civil al Penedès* a partir de la selecció de treballs de recerca de batxillerat realitzats pels alumnes dels instituts del Penedès i referits a aquest període.
- Estudi sobre la repressió franquista a l'Alt i al Baix Penedès, mitjançant la consulta dels processos militars sumaríssims, dels judicis de responsabilitats polítiques i dels informes de les presons de Barcelona i Tarragona.
- Edició del llibre *La repressió franquista (1939-1945) al Baix Penedès*, amb un estudi introductor i les dades de les 374 persones que foren processades i condemnades, com a resultat d'una recerca realitzada l'any 2006.

5. LA TASCA PER REALITZAR, PERÍODE 2008-2009

L'any 2008 el dedicarem a tancar els treballs iniciats els anys anteriors i a donar continuïtat als "projectes estrella" citats més amunt. Però, a més, tenim ja plantejades un seguit d'actuacions concretes:

- Elaboració de guions i producció de documentals sobre la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú a partir dels enregistraments realitzats els anys noranta per Canal Blau TV de Vilanova i la Geltrú.
- Elaboració d'un llibre i d'un DVD i muntatge d'una exposició sobre la repressió franquista a l'Alt Penedès, a partir de la recerca realitzada els anys 2005-2007.
- Recerca sobre la repressió franquista (1939-1945) al Garraf, en els arxius locals i comarcals, l'Archivo Histórico Nacional, l'Arxiu General Militar de Barcelona, i l'Arxiu General del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i ordenació de la informació en una base de dades.
- Recerca documental i oral sobre la lluita per la democràcia al Penedès i preparació de l'edició d'un llibre, un DVD i una exposició.
- Enregistraments audiovisuals de testimonis per a l'elaboració d'un banc de dades audiovisual sobre el franquisme i la lluita per la democràcia a les tres comarques del Penedès (setze persones).
- Estudi històric del franquisme al Penedès: de la misèria i la repressió, al desenvolupisme i la repressió.

El projecte *Tots els noms* ha permès a l'Institut d'Estudis Penedesencs esdevenir un centre de referència pel que fa a la recerca històrica i satisfer una demanda social que hi havia al territori. A més, l'IEP ha revalidat amb aquest projecte el seu lideratge cultural al Penedès, en convertir-se en el pa de paller de la recerca històrica sobre el període 1931-1978. Si voleu més informació podeu consultar la web del projecte: www.totselsnoms.org o be adreçar-vos a secretaria@totselsnoms.org.

